

อภิธรรมมหาวิทยาลัย
ABHIDHAMMA UNIVERSITY
WATRAKHANG DHONBURI THAILAND.

แสดงอานิสงส์แห่งการอบรมภาวนาให้เกิดปัญญา

คือ รู้ ตื่น และ เบิกบาน ถึงความเป็นไปได้ในนามวิติ

ของสัตว์ทั้งหลายใน ๓๑ ภูมิ

เล่มที่ ๒

หลักสูตรชั้นอาจารย์พิเศษ ตรี

และ ประชาชนทั่วไป

ฉบับ นลอมพระชนมายุ ๖ รอบ ๗๒ พรรษา

ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

รวบรวมโดย

พระศรีคัมภีรญาณ (ถวัลย์ ญาณจารี ป.ธ. ๙ อภิธรรมมหาบัณฑิต)

สำนักเรียนวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร

กรุงเทพมหานคร

(สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ)

แสดงอานิสงส์แห่งการอบรมภาวนาให้เกิดปัญญา
ถึงความเป็นไปได้ในนามวิธีคือ รู้ ตื่น และ เบิกบาน
ของสัตว์ทั้งหลายใน ๓๑ ภูมิ
หลักสูตรชั้นอาจารย์พิเศษ ตรี
และประชาชนทั่วไป

ฉบับ นลของพระขณมายุ ๖ รอบ ๗๒ พรรษา
ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

รวบรวมโดย

พระศรีสัมภักตญาณ (ถวัลย์ ญาณวารี ป.ธ. ๙ อภิธรรมมหาบัณฑิต)

สำนักวัชรพงษ์โมเสดารามวรมหาวิหาร

กรุงเทพมหานคร

พิมพ์ครั้งที่ ๑, ๕๐๐ ฉบับ

ราคาเล่มละ ๖๐ บาท

วันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๔๔

(สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ)

ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВО МИНИСТЕРСТВА ВНЕШНИХ ДЕЛ СССР

в г. Москва, ул. Мясницкая, д. 26, телефон 2-12-12

Сектор консульских дел

Сектор консульских дел

Сектор консульских дел

ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВО МИНИСТЕРСТВА ВНЕШНИХ ДЕЛ СССР

в г. Москва, ул. Мясницкая, д. 26, телефон 2-12-12

Сектор консульских дел

ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВО МИНИСТЕРСТВА ВНЕШНИХ ДЕЛ СССР

в г. Москва, ул. Мясницкая, д. 26, телефон 2-12-12

Сектор консульских дел

Сектор консульских дел

Сектор консульских дел

Сектор консульских дел

Сектор консульских дел

ภูมิพลมหาราชาวรสต ขยมงคลวรทานคาถา

กาถาวายพระพรชัยมงคล

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล มหาราช

ภูมิพล มหาราช
ธมมิโก ทสธมเมหิ
ทุกขโต ทุกขิตะ ทยเย
สมุสสาโห ปโมเจติ
เมตโตทเกณ โตเสติ

ทยยานิ ฐฐวาทโน
ราชิ กาเรติ สัพพทา
ภยโต ภยตชชิตะ
มหาการุณเจตสา
ธมเม เทโวว ภูมิเช ๙

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลมหาราช ผู้ทรงเป็นมิ่งขวัญของปวงชนชาวไทย ทรงเป็นพระธรรมิกมหาราช ทรงปกครองแผ่นดินด้วยทศพิธราชธรรมตลอดมา ทรงมีพระราชอุตสาหะสมาเสมอด้วยพระหฤทัยกอบปรีย์ด้วยพระกรุณาพอันยิ่งใหญ่ ช่วยปลดปล่อยชาวไทยผู้ประสบความทุกข์ยากให้พ้นจากความทุกข์ยาก ผู้ประสบภัยพิบัติให้พ้นจากภัยพิบัติ ทรงทำให้ชาวไทยชุ่มชื่นใจด้วยน้ำพระทัยคือพระเมตตาธรรม เหมือนพระพิรุณโปรยปรายลงมาในหน้าแล้งทำให้สาส์ตว์บนแผ่นดินชุ่มชื้นฉะนั้น

ยตุถ อจฺโจทกํ โหติ
ยณฺจ สุกฺขํ อโศกณฺจ
ยนฺตํ ภชฺติ ภูมิโนโท
ตตุถ ทุกฺขํ ว ทุกฺขินํ

สโมกนฺตํ ปกฺกพฺพเต
ดินฺตํ โสกํ กโรติ น
สทกฺขํ สกยมฺปิ
ขินฺตํ ตสฺसानุภาวโต ๙

สถานที่ใดมีน้ำท่วม ก็ทรงทำสถานที่นั้นให้มีน้ำพอดี สถานที่ใดแห้งแล้งขาดแคลนน้ำ ก็ทรงทำที่นั้นให้ชุ่มฉ่ำมีน้ำสมบูรณ์ พระจอมแผ่นดินเสด็จพระราชดำเนินถึงสถานที่ใด ๆ ซึ่งมีความทุกข์เข็ญและผองภัย ความทุกข์เข็ญ ณ ที่นั้น ๆ ก็พลันหายไป ด้วยพระบรมเดชานุภาพของพระองค์

กตัส สัพพกิจจณฺจ

สพฺพวาจา จ วาจิตา

จินฺติตา สพฺพจินฺตา จ

สพฺพเสทา จ มุจฺจเร

สพฺพพานิ สพฺพพญานิ

สฺขตฺถาย ปวตฺตเร ฯ

พระราชกรณียกิจทั้งปวงที่พระองค์ทรงบำเพ็ญแล้วกิติ พระราชดำริทั้งปวงที่
ตรัสแสดงแล้วกิติ พระราชดำริทั้งสิ้นที่ทรงดำริไว้แล้วกิติ พระเสโททกหยาดที่หยดไถ
ดินกิติ ล้วนเป็นไปเพื่อความสุขและประโยชน์แก่ปวงชนชาวไทยทั้งสิ้น

สพฺพพญายา อิมาคมฺม

วิจกฺขณิ เนริสฺสริ

สมฺมกฺคา เอกจิตฺตา จ

ธมฺมเมเน ทญฺยวฑฺฒเน

รฏฺฐสฺส เอกรัชชญฺจ

ธมฺมเนตฺติณฺจ รกฺขเร ฯ

ปวงชนชาวไทยได้อาศัยพระบารมีแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระ
ปัญญาแจ้งประจักษ์พระองค์นี้ จึงมีความสมัครสมานสามัคคี มีน้ำใจร่วมกันในการพัฒนา
ประเทศไทย ช่วยกันรักษาเอกราชและธรรมเนียมประเพณีของชาติไว้ได้โดยรวม

อิทาเนโส มหาราชาน

เทวสตฺตติสสมาโยโก

อิตฺติเส มงฺคเล กาเล

เทมสฺส วรมงฺคลํ

รตนตฺตยานุกาเวน

รตนตฺตยเตชสา

ยํ สพฺพกฺสลํ กมฺมํ

อมฺเหหิ ปสฺสํ สทา

ยนฺโน สพฺพปรีตฺตณฺจ

ภณฺติ สิทฺธิทายกํ

ตสฺส ตสฺसानุกาเวน

ภุมิพฺโล นราธิปํ

ทีฆายโก อโรโก จ

สฺขิตฺโต อกุโตนฺโย

พลฺลเปโต สโต โหตุ

สพฺพจินฺตาน ปารกฺ

จิรํ รัชเช ปตฺติฏฺฐาตุ

ปตฺติฏฺฐา ทญฺยวาสินฺนํติ ฯ

บัดนี้ พระมหากษัตริย์พระองค์นี้ทรงเจริญพระชนมายุ ๖ รอบ ๗๒ พรรษา
แล้ว ในมหามงคลสมัยเช่นนี้ อาตมภาพทั้งหลายขอถวายพระพรชัยมงคลแด่สมเด็จพระ
บพิตร พระราชสมภารเจ้าพระองค์นี้ คือด้วยเดชาอาณภาพแห่งพระศรีวิรัตนเดชา และ

ด้วยอำนาจแห่งกุศลกรรมทั้งปวงที่อาตมภาพทั้งหลายสั่งสมไว้แล้วทุกเมื่อมา ตลอดทั้ง
อำนาจแห่งพระปริตรที่อำนวยความศักดิ์สิทธิ์ให้ทั้งปวงที่อาตมภาพทั้งหลายได้สวดสาธ-
ยายแล้วนี้ ขอพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงมี
พระชนมายุยืนนาน ทรงนโรศจากโรคอาพาธ ทรงพระเกษมสำราญ หาเภทภัยจากที่
ใดๆมาพ้องพานมิได้ มีพระพลานามัยแข็งแรง มีพระสติมั่นคง ทรงได้รับความสำเร็จ
แห่งพระราชดำริทั้งปวง สถิตสถาพรอยู่ในไอศุรย์ราชสมบัติ เป็นที่พึ่งแห่งพสกนิกร
ชาวไทย ตลอดกาลนาน เทอญ.

คณะสงฆ์ ไทย

ปรากฏว่า ปัจจุบันนี้ โรงเรียนอภิธรรมมหาวิทยาลัย ในวัดระฆังโฆสิตาราม
วรมหาวิหาร นับแต่พระสัทมัมโชติกะ (ชาติพม่า) ได้ถึงมรณภาพเหตุการณ์ผันผวนโดย
บุคคลคณะหนึ่ง ทำให้เกิดอุปสรรคแก่โรงเรียนของวัดฯ เช่นการเงินอันจำเป็นแก่การ
ใช้จ่ายในโรงเรียน เป็นต้น ถูกตัดขาด แม้หนังสือของทางโรงเรียนฯ ซึ่งเป็นสมบัติ
ของสงฆ์ในวัดระฆังฯ ซึ่งขายได้เป็นราคาค่าเงินที่ถูกตัดขาดจนหมดสิ้น ทางวัดจำเป็นต้อง
อาศัยหนังสือซึ่งจะขายได้เงินมาจุนเจือแก่การงานของโรงเรียน แต่กุญแจตู้ของหนังสือ
ก็ไปอยู่ที่คุณวรรณ โกเมศ มีหนังสือไปขอกุญแจก็ไม่ให้โดยอ้างเหตุขัดข้อง จึงจำเป็น
ที่จะต้องจัดการเพื่อการดำเนินงานของโรงเรียนในวัด

โดยอาศัยอำนาจที่เจ้าอาวาสวัดระฆังฯ โดยมอบไว้จึงตั้งให้

๑. พระมหาถวัลย์
๒. พระมหาเที่ยง
๓. พระมหาประจวบ
๔. พระมหาซ้อน
๕. พระมหาสุวิทย์

จัดการเปิดตู้หนังสือสำหรับขาย และทำความเรียบร้อยหลักฐานและเซ็นรับรองไว้ และ
ให้พระมหาถวัลย์ ญาณจารี มีหน้าที่จำหน่ายแต่ผู้เดียว และรับผิดชอบในการเงินด้วย

ตั้งแต่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๑

พระราชธรรมภณ

พระมหาถวัลย์ ญาณจารี

ผู้รับมอบอำนาจจากเจ้าอาวาสวัดระฆังฯ

ใบตั้งผู้อำนวยการ

โดยที่ได้พิจารณาเห็นว่า การศึกษาพระอภิธรรม ในสำนักเรียนวัดระฆัง-
โฆสิตารามวรมหาวิหาร ได้เป็นที่สนใจทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตเป็นอันมาก มีนักเรียน
เพิ่มขึ้นโดยลำดับ สมควรให้มีผู้อำนวยการสอนควบคุมการศึกษา และสถานศึกษาให้
เรียบร้อยมีระเบียบด้วยดี

จึงขอแต่งตั้งให้ พระมหาถวัลย์ ญาณจารี ปริยธรรม ๗ ประโยค นักรธรรม
ชั้นเอก อภิธรรมมหาบัณฑิต เป็นประธานผู้อำนวยการ ในโรงเรียนอภิธรรมมหาวิทยาลัย
วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร มีอำนาจดำเนินการศึกษาตามที่เห็นสมควร ตลอดถึง
การบริหารดูแลรักษา สถานที่ และรักษาสั่งของอันเป็นอุปกรณ์การศึกษาของโรงเรียน

ในการดำเนินงาน หากมีอุปสรรคอันใดให้รีบรายงานเจ้าสำนักเรียน และเรียก
ประชุมการปรึกษาหารือทันที

ตั้ง ณ วันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๑

พระเทพสิทธินายก
เจ้าสำนักเรียน

СТАНОВИЩНОЕ

Вопросы, связанные с деятельностью органов государственной власти, а также с деятельностью органов местного самоуправления, рассматриваются на заседаниях комиссии.

Заседания комиссии проводятся

в форме совещания с участием представителей органов государственной власти, органов местного самоуправления, а также представителей общественности. В состав комиссии входят представители органов государственной власти, органов местного самоуправления, а также представители общественности.

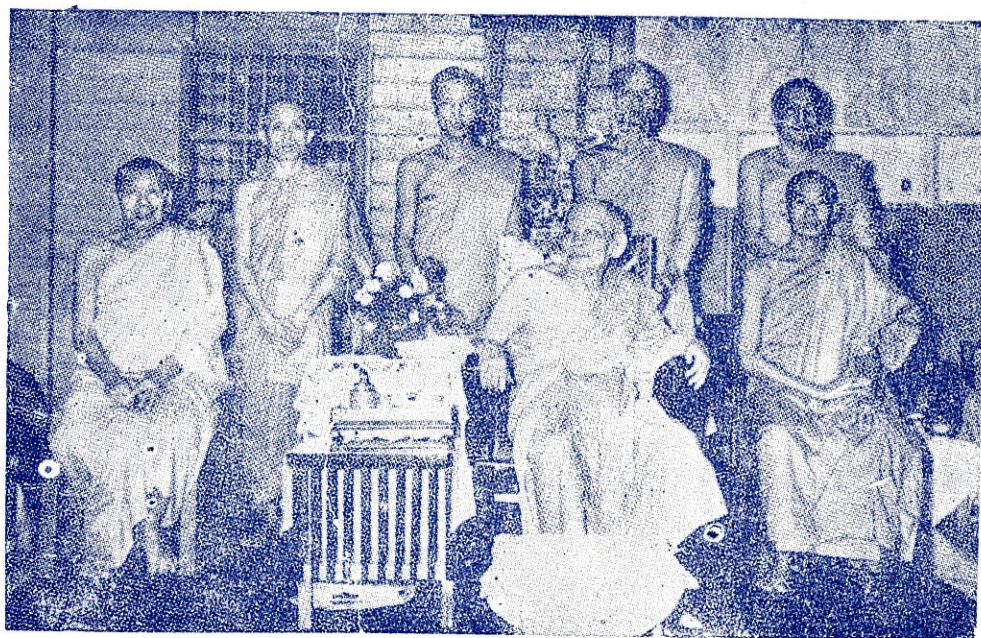
В состав комиссии входят

представители органов государственной власти, органов местного самоуправления, а также представители общественности.

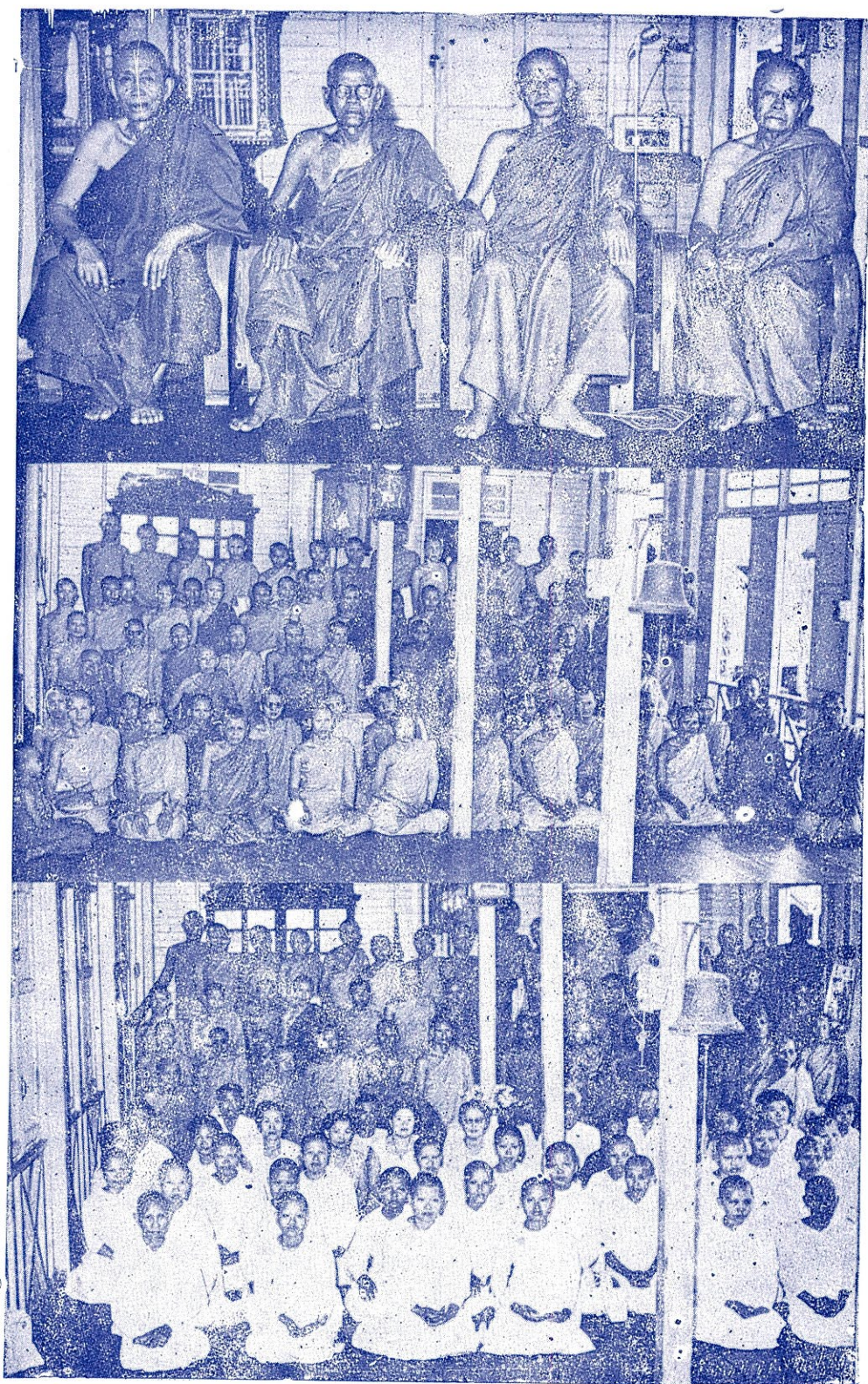
В состав комиссии входят

представители органов государственной власти, органов местного самоуправления, а также представители общественности.

ผู้ได้รับปริญญาบัตรเป็นอธิธรรมบัณฑิตรุ่นแรก ๔ รูป ที่ได้ถ่ายร่วมกับ
พระมหาเถระ ๓ ท่าน เมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๐๘

- (แถวหน้า) พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ สมเด็จพระสังฆราช ฉาโนทดมมหาเถระ
พระสัทธัมมโชติกะ ฐัมมาจริยะ
- (แถวหลัง) พระศรีคัมภีรญาณ พระอธิการประสาท สุปณฺฑิตโต
พระอาจารย์หวด มงคลโด พระครูธรรมบาล อุกกจิตฺโต

รองพระสังฆราชพม่า เข็มภิกขกรรมมหาวิยาลัย
วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร

๓๐ มกราคม ๒๕๐๒

คำนำ

เนื่องด้วยหนังสือเล่มที่ท่านถืออยู่นี้ ข้าพเจ้าให้ชื่อว่า “อานิสงส์แห่งการ
อบรมภavanaให้เกิดปัญญา คือ ฐิ ตัน และ เบิกบาน ถึงความเป็นไปในนามวิธิ
ของสัตว์ทั้งหลายใน ๓๑ ภูมิ” เล่มที่ ๒ สำหรับเป็นหลักสูตรของอาจารย์พิเศษตรี
เพราะในเรื่องความเป็นไปในนามวิธิ เป็นสิ่งที่อาจารย์ผู้สอนพระอภิธรรมควรรู้ จะได้
ปฏิบัติถูก ไม่หลงทางอีกด้วย เพราะจะต้องไปเกิดในภูมิต่าง ๆ เมื่อรู้แล้วจะไปเกิดตาม
วิธิจิต ดังบาลีว่า

น หิ ฐโม อฐโมจ อุกโธ สมวิปาภิโน

อฐโม นิรัย เนติ ฐโม ปาเปติ สุกติ

สภาวะธรรมทั้งหลายมีสภาพไม่เหมือนกัน คือ อุกุศล ๑๒ เจตสิก ๒๗ ดวง ย่อมนำสัตว์
ทั้งหลายไปสู่ทุกคติภูมิ คือ อบายภูมิ ๔ ธรรมคืออกุศลจิต ๒๑ เจตสิก ๒๗ ย่อมนำสัตว์
ทั้งหลายไปสู่สุคติภูมิ คือ เมื่อรู้แล้วจะได้เส้นทางที่ไม่ดี ดำเนินไปตามทางที่ดี

อนึ่ง การพิมพ์หนังสือเล่มนี้ในครั้งนี้ บุญกุศลใดๆ ถ้าหากจะพึงมีจากหนังสือ
เล่มนี้ ข้าพเจ้าขอแผ่ส่วนกุศล ให้แก่พระบูรพาจารย์และสรรพสัตว์ทุกหมู่เหล่าใน ๓๑ ภูมิ
ถ้ามีทุกข์ขอให้พ้นจากทุกข์ ถ้ามีสุขอยู่แล้วขอให้มีความสุขยิ่งๆ ขึ้นไปเทอญ

พระศรีคัมภีรญาณ

ผู้อำนวยการสอนพระอภิธรรม

ณ สำนักเรียนวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร

๑๕ ตุลาคม ๒๕๔๔

แสดงอานิสงส์แห่งการอบรมภาวนาให้เกิดปัญญา

คือรู้ต้น และ เบิกบาน ถึงความเป็นไปในนามวิธของสัตว์ทั้งหลายใน ๓๑ ภูมิ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส ฯ

๑. ถาม จงยกตัวอย่าง กุศลชวณะที่มีเวทนาไม่ตรงกันกับอารมณ์ด้วยอำนาจต่างๆ มาแสดงให้เห็นด้วย ?

ตอบ ๑. กุศลอุเบกขาชวณะที่เกิดขึ้นในอธิวิจยารมณด้วยอำนาจสติสัมปชัญญะ นั้น คือพระโยคีบุคคลที่มีความชำนาญในการเจริญอาหารปฏิกุศลสัญญา เมื่อเวลาที่บริโภคอาหารอันปราณีตอยู่ก็ดี ผู้ที่มีความตั้งใจว่าเรายังไม่สนใจในอารมณ์ใดๆ ที่เกี่ยวกับทางโลก เพราะอารมณ์ทางโลกเหล่านี้ล้วนแต่เป็นเหตุให้เกิดอกุศลธรรมทั้งสิ้น กล่าวคือ ในขณะที่ได้ประสบกับอารมณ์ที่สวयงาม ความพอใจชอบใจในอารมณ์นั้นก็จะเกิดขึ้น นี่เป็นโลกะอกุศล ถ้าได้ประสบกับอารมณ์ที่ไม่สวयงาม ความไม่ชอบไม่พอใจก็จะเกิดขึ้น นี่เป็นโทสะอกุศล หรือบางที่ได้ประสบกับอารมณ์ต่างๆ แล้วก็เฉยไป ไม่ปรากฏว่าชอบหรือไม่ชอบ นี่เป็นโมหะอกุศล ด้วยเหตุนี้เราจะต้องพยายาม สรรวมระวังจิตใจคอยกำหนดในอารมณ์ต่างๆ ที่เราจะพึงพบเห็นเมื่อได้ตั้งใจไว้ดังนี้แล้ว ถึงแม้ว่าบุคคลนี้จะพึงพบเห็นอารมณ์ทั้งดงามตระการตาเพียงใดก็ตาม เขาย่อมมีสติกำหนดรู้ถือว่าเห็นหนอๆ ดังนี้เรื่อย ๆ ไป ไม่มีความสนใจหรือวิพากษ์วิจารณ์ต่ออารมณ์นั้นๆ แต่ประการใด อันนี้แหละเป็นกุศลอุเบกขาชวณะที่เกิดขึ้นในอธิวิจยารมณด้วยอำนาจสติสัมปชัญญะ

๒. กุศลโสมนัสชวณะที่เกิดขึ้นในอิทธิมัจฉัตตารมณด้วยอำนาจสติสัมปชัญญะ หรือสัทธานั้น คือผู้ที่ได้เห็นภิกษุ-สามเณรเดินรับบิณฑบาตร

เรียงกันเป็นแถวมีจำนวนหลายสิบบรูป ในบรรดาภิกษุ-สามเณรทั้งหลายนี้ ไม่มีพระภิกษุรูปใดที่จะเป็นผู้ทรงคุณวุฒิและวิญญูเลย แล้วก็คิดว่าพึงแต่ภายในใจว่า เมื่อครั้งพระพุทธองค์ยังทรงมีพระชนม์อยู่ การเสด็จบิณฑบาตรของพระพุทธองค์ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ก็คงเป็นดังนี้ แล้วก็นั่งลงยกมือขึ้นนมัสการแด่พระภิกษุ-สามเณรทั้งหลาย ที่กำลังเดินรับบิณฑบาตรอยู่นั้นด้วยความปิติยินดีอย่างยิ่ง อันนี้แหละเป็นกุศลโสมนัสสวณะที่เกิดขึ้นในอริยธรรมชั้นตารมณด้วยอำนาจสติสัมปชัญญะสมาธิ

๓. กุศลโสมนัสสวณะ หรืออุเบกขาชวนะที่เกิดขึ้นในอริยธรรมชั้นตารมณ หรืออริยธรรมชั้นตารมณด้วยอำนาจสติสัมปชัญญะนั้น คือพระโยคีบุคคลที่กำลังเจริญอุสภกรรมฐานอยู่ก็ดี ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาในเวลาที่ไปสัมนอันไม่สะอาดก็มีการกำหนดรู้อยู่ก็ดีเหล่านี้ เป็นกุศลโสมนัสสวณะ หรืออุเบกขาชวนะที่เกิดขึ้นในอริยธรรมชั้นตารมณ หรืออริยธรรมชั้นตารมณด้วยอำนาจสติสัมปชัญญะ

๒. ถาม การที่จำแนกอารมณว่าเป็นอนิฏฐารมณหรืออนิฏฐารมณได้นั้น อาศัยสิ่งอันใดเป็นเครื่องตัดสิน ?

ตอบ การจำแนกอารมณโดยความเป็นอริย หรืออนิฏฐาได้นั้นโดยอาศัยเครื่องจำแนก ๕ อย่าง คือ ๑. มัชฌัตตบุคคล บุคคลชั้นกลาง ๒. วิปากจิต ๓. ทวาร ๔. อารมณ ๕. กาล

๑. อารมณที่เป็นอริย หรืออนิฏฐาโดยอาศัยมัชฌัตตบุคคลเป็นเครื่องจำแนกนั้น เพราะตามธรรมดาบุคคลชั้นสูงถึงแม้ว่าจะได้รับวัตถุสิ่งของที่ดีงามก็ตาม แต่ไม่ใคร่จะมีความยินดีเท่าใดนัก ส่วนบุคคลชั้นต่ำและสัตว์เดียรจฉานทั้งหลายนั้นเพียงแต่ได้รับวัตถุของเหลว ๆ หรืออาหารบุดเน่าเหล่านี้ก็มีความยินดีพอใจมาก สำหรับมัชฌัตตบุคคลนั้นเมื่อได้รับวัตถุสิ่งของที่ดีงามก็มีความยินดีพอใจ ถ้าไม่ดีไม่งามก็ไม่ยินดีพอใจ ด้วยเหตุนี้จึงต้องอาศัยมัชฌัตตบุคคลจำพวกเดียวเป็นเครื่องจำแนก

๒. อาศัยวิปากจิตเป็นเครื่องจำแนกนั้น เพราะว่าถ้าอารมณ์เป็น
อวิชชาแล้ว วิปากจิตที่เกิดขึ้นรับอารมณ์นั้นต้องเป็นกุศลวิปากจิต ถ้า
อารมณ์เป็นอนิฏฐ วิปากจิตที่เกิดขึ้นรับอารมณ์ก็เป็นอกุศลวิปากจิต
สำหรับขณะจิตนั้นจะอาศัยเป็นเครื่องตัดสินไม่ได้ เพราะการเกิดขึ้นของ
ขณะตรงกันกับอารมณ์ก็มี ไม่ตรงกันกับอารมณ์ก็มี ดังพวกเดียรฉัย
ทั้งหลายในขณะที่ได้เห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือสาวกของพระองค์แล้ว
ก็ไม่มีความยินดีพอใจแต่ประการใด กลับแสดงกิริยาอาการโดยเบือนหน้า
หนีเสียบ้าง ใช้มือปิดตาหรือหลบตาเสียบ้าง ซึ่งความจริงนั้นการที่ได้พบ
เห็นบุคคลผู้ประเสริฐถึงปานนี้ ก็ล้วนแต่เป็นกุศลวิปากที่เนื่องมาจากกุศล
กรรมในอดีตทั้งสิ้น

สุกรชาวบ้านทั้งปวงเมื่อขณะได้กลิ่น หรือได้กินอุจจาระแล้วก็รู้สึก
ยินดีพอใจ แต่ความจริงนั้นการได้กลิ่นอุจจาระ หรือได้กินอุจจาระนั้น
ล้วนแต่เป็นที่เนื่องมาจากอกุศลกรรมในอดีตนั่นเอง บุคคลบางคนได้รับ
อาหารที่ดีแต่ก็ไม่ชอบในอาหารเหล่านั้น นึกอยากรับประทานอาหารแต่
อาหารที่เลวๆ เมื่อว่าโดยความจริงแล้วการที่ได้รับอาหารอันปราณีตนี้
ล้วนเป็นกุศลวิปากที่เนื่องมาจากกุศลกรรมในอดีตเช่นเดียวกัน ฉะนั้นจะ
พึงเห็นได้ว่าการเกิดขึ้นของขณะจิตนี้ไม่ตรงกันกับอารมณ์ จึงต้องอาศัย
วิปากจิตเป็นเครื่องจำแนกอารมณ์ว่าอารมณ์นี้เป็นอวิชชา หรืออนิฏฐ

๓. อาศัยทวารเป็นเครื่องจำแนกอารมณ์นั้นคือ วัตถุสิ่งของบางอย่าง
มิใช่ว่าจะเป็นอวิชชา หรืออนิฏฐได้ในทวารทั้ง ๖ เช่นอุจจาระเมื่อว่าโดย
กายทวารแล้ว เป็นอวิชชาเพราะรู้สึกมีมวลละเอียดอ่อนดี แต่เมื่อว่าโดย
จักขุทวารและฆานทวารแล้วก็ใช่อนิฏฐ เพราะรูปารมณ์นั้นน่าเกลียด
และมีกลิ่นเหม็น มโนทวารที่เกิดต่อจากกายทวารเป็นอวิชชา ที่เกิดต่อจาก
จักขุทวาร ฆานทวารเป็นอนิฏฐ หรือเพชร นิล จินดา แก้ว

มณีต่าง ๆ เหล่านี้ เมื่อว่าโดยจักขุทวารก็เป็นอัญญเพราะเป็นวัตถุที่สวยงาม แต่เมื่อว่าโดยกายทวารแล้ว ก็เป็นอนัญญเพราะรู้สึกตัวแข็งมาก ส่วน มโนทวารที่จะเป็นอัญญ หรืออนัญญได้นั้นก็สุดแท้แต่การเกิดขึ้นตามทวาร ทั้ง ๕ วัตถุสิ่งของบางประการเป็นอัญญ หรืออนัญญได้ทั้ง ๖ ทวาร ดอกไม้บางชนิดเมื่อว่าโดยจักขุทวารก็เป็นอัญญ คือมีสีสรรสวยสด แต่ เมื่อว่าโดยฆานทวารแล้วเป็นอนัญญเพราะมีกลิ่นเหม็น

๔. อาศัยอารมณ์เป็นเครื่องจำแนกอารมณ์นั้นคือ บุคคลบางคนว่า โดยรูปารมณ์สัททวารมณ์แล้วก็เป็นอัญญคือมี ผิวพรรณสวย, รูปร่างงดงาม เสียงไพเราะ เมื่อว่าโดยธัมมารมณ์ คือ นิสยใจคอแล้วก็เป็นอนัญญ คือ ไร้วางใจไม่ได้ ดอกไม้บางชนิดว่าโดยรูปารมณ์คือสีแล้วก็เป็นอัญญคือ น่ารักน่าพอใจ แต่ว่าโดยกลิ่นแล้วก็ไร้กลิ่นจึงเป็นอนัญญคือไม่น่าพอใจ อาหารบางอย่างว่าโดยธัมมารมณ์ เป็นอัญญคือเป็นประโยชน์แก่ร่างกาย ว่าโดยธารมณ์, คันธารมณ์, แล้วเป็นอนัญญ

๕. อาศัยกาลเป็นเครื่องจำแนกอารมณ์นั้นคือ ไฟกัติ, น้ำกัติ, ลม กัติ ทั้งสามอย่างนี้แหละ เมื่อว่าโดยกาลแล้วก็เป็นได้ทั้งอัญญและอนัญญ กล่าวคือไฟในยามฤดูหนาว หรือในขณะเวลาที่ต้องการใช้เกี่ยวกับการ งานทุกอย่าง แล้วไฟนี้ก็ป็นอัญญ เมื่อถึงยามฤดูร้อนหรือโหม้บ้านเรือน ก็เป็นอนัญญ น้ำและลมทั้งสองนี้เมื่อยามฤดูร้อนก็เป็นอัญญ เมื่อถึงคราว ฤดูหนาวก็เป็นอนัญญ ดวงอาทิตย์ก็เป็นไปในทำนองเดียวกันนี้ คือยาม หนาวต้องการอาบแดดก็เป็นอัญญ เมื่อถึงยามร้อนไม่ต้องการอาบแดดก็ เป็นอนัญญ

๓. ถาม อปฺปนาชวเนมโนทวารวิธีกี่อย่าง คืออะไรบ้าง วิสัยปวัตติและวาระ ของวิธึเหล่านี้ มีอะไรบ้าง ?

ตอบ อปฺปนาชวเนมโนทวารวิธึ มี ๗ อย่าง คือ

๑. อาทิกัมมิกฆานวิธึ

๒. ฌานสมาบัติวิถิ

๓. ปาทกฌานวิถิ

๔. อภิญญาวิถิ

๕. มัคควิถิ

๖. ผลสมาบัติวิถิ

๗. นิโรธสมาบัติวิถิ

วิสัยปวัตติของวิถิเหล่านี้มี ๒ อย่างคือ อติวิภูตารมณ และวิภูตารมณ
วาระของวิถิเหล่านี้มี ๑ คือชวณะวาระ

๔. ถาม จงแสดงการเกิดขึ้นของวิถิดังต่อไปนี้ ?

ก. อาทิกัมมิกฌานวิถิของมณฑบุคคล

ข. ฌานสมาบัติวิถิ

ค. โสดาปัตติมัคควิถิของตักขบุคคล

ฌ. มัคควิถิเบองบนของมณฑบุคคล

ง. ผลสมาบัติวิถิของมณฑบุคคลและตักขบุคคล

ตอบ

ก. การเกิดขึ้นของอาทิกัมมิกฌานวิถิของมณฑบุคคลมีดังนี้ คือ

พระโยคีบุคคลเจริญกรรมฐาน ๓๐ มีปฐวิกสิตเป็นต้น เมื่อใกล้จะ
ได้ฌานนั้นบัญญัติปฏิภาคนิมิตอย่างใดอย่างหนึ่งในจำนวน ๓๐ ที่ตนได้
ใช้เจริญมานั้นได้ปรากฏขึ้นทางมโนทวาร ฉะนั้นภวังคจิตจึงเกิดขึ้น ๒
ขณะชื่อว่า ภวังคจลนะ, ภวังคบุ้งเฉทะ แล้วก็ดับไป ต่อแต่นั้นมโนทวาร
วัชชนะจิตก็เกิดขึ้นรับบัญญัติปฏิภาคนิมิต ๑ ครั้งแล้วก็ดับไป ในลำดับ
นั้นมหากุศล หรือมหากิริยาญาณสัมปยุตตชวณะดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้นรับ
บัญญัติปฏิภาคนิมิต ๔ ขณะ ในฐานะที่เป็นปริกรรม, อุปจาร, อนุลอม,
โคตรภู, ที่เรียกว่าอุปจารสมาธิชวณะแล้วก็ดับไป ต่อจากนั้นฌานกุศล
หรือฌานกิริยาเกิดขึ้น ๑ ครั้ง รับบัญญัติปฏิภาคนิมิตที่เรียกว่าอัปปนา

สมาธิขณะ ๑ ครั้งแล้วก็ดับลง ถัดจากนั้นภวังคจิตก็เกิดต่อไป หลังจากนั้นมโนทวารวิถีที่มีมหากุศลขณะ หรือมหากิริยาขณะย่อมเกิดขึ้นทำหน้าที่โดยฐานที่เป็นปัจเจกขณะวิถี กล่าวคือพิจารณาองค์ฌานมีวิตกเป็นต้นเกิดขึ้นหลายรอบตามสมควร

ข. การเกิดขึ้นของฌานสมาบัติวิมุตติมีดังนี้ คือ

ฌานลาภบุคคลก่อนเข้าฌานได้ตั้งจิตอธิษฐานว่าปฐมฌาน (หรือทุติยฌาน, ตติยฌาน, เป็นต้นแล้วแต่ความประสงค์) ที่ข้าพเจ้าได้มาแล้วนั้นจงบังเกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้าตลอด ๑ ชั่วโมง (หรือ ๒-๓ ชั่วโมงแล้วแต่ต้องการ) แล้วก็เพ่งปฏิภาณ นิमितของกรรมฐานนั้นพร้อมกับบริกรรมว่า ปฏิภาณ (หรือ อาโป เตโช วาโย หรือ สพเพสตุตา ปาณา อเวราโหนตุ หรือ อุทฺธมาตกั วีนีลกั เป็นต้นแล้วแต่กรรมฐานที่ตนใช้เจริญมา) ก่อนฌานจิตจะเกิดขึ้น ภวังค์ไหวได้เกิดขึ้น ๒ ขณะ เรียกว่าภวังคจลนะ, ภวังค์บังเหาะ, แล้วก็ดับลง ต่อแต่นั้นมโนทวารวิชขณะจิตก็เกิดขึ้นรับปฏิภาณนิมิตรอารมณ์แล้วก็ดับไปในลำดับนั้น มหากุศลญาณสัมปยุตต์ หรือมหากิริยาญาณสัมปยุตต์ขณะดวงใดดวงหนึ่งก็เกิดขึ้น ๔ หรือ ๓ ขณะ (แล้วแต่บุคคล) รับปฏิภาณนิมิตรโดยฐานเป็นบริกรรม, อุปจาร, อนุลอม, โคตรภู, หรือ อุปจาร, อนุลอม, โคตรภู แล้วก็ดับลง ต่อจากนั้นฌานก็เกิดขึ้นเรื่อย ๆ ตลอดเวลาที่ได้อธิษฐานไว้ เมื่อครบกำหนดเวลาตามที่ได้อธิษฐานไว้แล้ว ภวังคจิตก็เกิดขึ้น หลังจากนั้นปัจเจกขณะวิถีก็เกิดขึ้นตามสมควร

ค. การเกิดขึ้นแห่งโสตาปัตติมัคควิถีสองคิกขบุคคลมีดังนี้ คือ

พระโยคีบุคคลที่กำลังปฏิบัติวิปัสสนาอยู่ ก่อนที่จะบรรลุมรรคผลนั้นได้เห็นไตรลักษณ์โดยชัดเจนอย่างสูงสุด ภวังค์ไหวได้เกิดขึ้น ๒ ขณะชื่อว่า ภวังคจลนะ, ภวังค์บังเหาะ, แล้วก็ดับลง ต่อแต่นั้นมโนทวาร

วชชนะจิตก็เกิดขึ้นรับสภาพรูปหรือนามแล้วดับไป ในลำดับนั้นมหาภูตญาณสัมปยุตตชวณะ ๔ ดวง ๆ ใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น ๓ ชวณะใน ๓ ชวณะนั้นนั้น อุปจาร, อนุลอม, รับอารมณ์ที่เป็นรูปหรือนามแล้วก็ดับลง ส่วนโคตรภูตนั้นรับนิพพานอารมณ์โดยฐานที่เป็นอวิชชนะของโสตาปัตติมคคิตและทำลายเชื้อชาติปุถุชนแล้วก็ดับไป ต่อจากนั้นโสตาปัตติมคคิตก็เกิดขึ้น ๑ ชวณะรับนิพพานอารมณ์ พร้อมกับประหารทวิภูต, วิจิกิจณา, โดยไม่มีเหลือแล้วก็ดับไป ถัดนั้นมาโสตาปัตติผลจิตก็เกิดขึ้น ๓ ชวณะรับนิพพานอารมณ์แล้วก็ดับลง ต่อแต่นั้นภวังคจิตก็เกิด และมโนทวารวิถีที่มีมหาภูตญาณสัมปยุตตชวณะจิตดวงใดดวงหนึ่ง ย่อมเกิดขึ้นทำหน้าที่โดยฐานเป็นปัจเจกชวณะวิถี กล่าวคือ พิจารณา มรรค, ผล, นิพพานกิเลสที่ละได้แล้วและยังเหลืออยู่เกิดขึ้นหลายรอบตามสมควร

ฆ. การเกิดขึ้นแห่งมคควิถีเบืองบนของมณฑลคคิตนี้ คือ

พระโยคีบุคคลที่กำลังปฏิบัติวิปัสสนาอยู่ ก่อนที่มคควิถีเบืองบนจะเกิดขึ้นนั้นได้เห็นไตรลักษณ์โดยชัดเจนอย่างสูงสุด ภวังคโไหวได้เกิดขึ้น ๒ ชวณะชื่อว่า ภวังคจลนะ, ภวังคปัจเฉทะ, แล้วก็ดับลง ต่อแต่นั้นมโนทวารวชชนะจิตก็เกิดขึ้นรับสภาพรูปหรือนามแล้วก็ดับไป ในลำดับนั้นมหาภูตญาณสัมปยุตตชวณะ ๔ ดวง ๆ ใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น ๔ ชวณะ ใน ๔ ชวณะนั้น บริกรรม, อุปจาร, อนุลอม, รับอารมณ์ที่เป็นรูปหรือนามแล้วก็ดับลง ส่วนโวกานนั้นรับนิพพานอารมณ์โดยฐานเป็นอวิชชนะของมคคิตเบืองบน ๓ ต่อจากนั้นสกทาคามีมคค, อนาคามีมคค, อรหัตตมคค, ก็เกิดขึ้น ๑ ชวณะ รับนิพพานอารมณ์พร้อมกับประหารกิเลสตามสมควร โดยไม่มีเหลือแล้วก็ดับไป ถัดนั้นมาสกทาคามีผลจิต, อนาคามีผลจิต, อรหัตตผลจิต, ก็เกิดขึ้น ๒ ชวณะรับนิพพานอารมณ์แล้วก็ดับลง ต่อแต่นั้นภวังคจิตก็เกิด และปัจเจกชวณะวิถีที่พิจารณา มรรค, ผล, นิพพานกิเลสได้เกิดขึ้นต่อไปตามสมควร

ง. การเกิดแห่งผลสมบัติวิธียของมันทบุคคล และตักขบุคคล มีดังนี้
คือ

พระอริยบุคคลทั้งหลายก่อนที่จะเสวยวิมุตติสุข กล่าวคือเข้าผลสมบัติ
ได้ตั้งจิตอธิษฐานว่า โลกุตตรธรรมที่ข้าพเจ้าได้บรรลุแล้วจงบังเกิดขึ้น
และอารมณ์ที่เป็นสังขตธรรมจงดับไปตลอดเวลา ๑-๒ ชั่วโมง แล้วก็
ปฏิบัติตามสติปัฏฐานทั้ง ๔ กล่าวคือกำหนดรูป-นามที่กำลังเกิดอยู่ภายใน
ตน ก่อนผลจิตเกิดนั้นภวังค์ไหวได้เกิดขึ้น ๒ ขณะ เรียกว่า ภวังคจลนะ
ภวังคุปัจเฉทะ, แล้วก็ดับลง ต่อแต่นั้นมโนทวาราวชชนะจิตก็เกิดขึ้นรับ
สภาพรูปหรือนามแล้วก็ดับไป ในลำดับนั้นมหาภูตญาณสัมปยุตต หรือ
มหากิริยาญาณสัมปยุตตขณะดวงใดดวงหนึ่งเกิดขึ้น ๔ ขณะ (มันทบุคคล)
หรือ ๓ ขณะ (ตักขบุคคล) รับสภาพรูปหรือนามโดยฐานเป็นอนโลมแล้ว
ก็ดับลง ต่อจากนั้นผลจิตก็เกิดขึ้นเรื่อยๆ ตลอดเวลาตามที่ได้อธิษฐานไว้
เมื่อครบกำหนดเวลาตามที่ได้อธิษฐานไว้แล้ว ภวังคจิตก็เกิดขึ้นหลังจาก
นั้นปัจจุเวกขณะวิธียที่มีหน้าที่พิจารณา ผล นิพพาน ก็เกิดขึ้นตามสมควร

๕. ตาม ญาณวิธียทั้งหมดมีจำนวนเท่าไร คืออะไรบ้าง และปัจจุเวกขณะวิธียที่เกิด
ต่อจากฌาณวิธีย มีจำนวนเท่าไร คืออะไร ?

ตอบ

ฌาณวิธียทั้งหมดมีจำนวน ๑๒ คือ	อาทิกัมมิกฌาณวิธียมี ๓๖	} รวมเป็นฌาณวิธียมี ๑๒
	สมาปัชชนะวิธียมี ๓๖	
	อาทิกัมมิกฌาณวิธีย ๓๖ นั้น คือ กสณณ ๙	} รวมเป็น ๑๘
	กิริยาณ ๙	
	ของมันทบุคคล ๑๘	} รวมเป็น ๓๖
	ของตักขบุคคล ๑๘	
	สมาปัชชนะวิธีย ๓๖ นั้น คือ กสณณ ๙	} รวมเป็น ๑๘
	กิริยาณ ๙	
	ของตักขบุคคล ๑๘	} รวมเป็น ๓๖
	ของมันทบุคคล ๑๘	

ปัจจุเวกขณะวิธีที่เกิดต่อจากฉนวนวิธีมี ๑๕๓๖ คือ

ปฐมฉนวนกศล ๑ } ๒ คุณ ๒ คือ อาทักมมิกและสมาปัชชนะ = ๔
 ปฐมฉนวนกิริยา ๑ } ๔ คุณ ๒ คือ มั่นทะและติกษะ = ๘

รวมเป็นปฐมฉนวนมี ๘ คุณ ๕ คือ การพิจารณาในองค์ฉนวน ๕ = ๔๐

ในปฐมฉนวน ๔๐ นี้ กุศลปฐมฉนวน ๒๐ คุณ ๘ คือมหากุศลที่เป็นปัจจุเวกขณะ = ๑๖๐
 กิริยาปฐมฉนวน ๒๐ คุณ ๘ คือมหากิริยาที่เป็นปัจจุเวกขณะ = ๑๖๐ } ๓๒๐

รวมปัจจุเวกขณะวิธีที่เกิดต่อจากปฐมฉนวน ๓๒๐

ทุติยฉนวนมี ๘ คุณ ๔ คือการพิจารณาในองค์ฉนวน ๔ = ๓๒

ในทุติยฉนวน ๓๒ นี้ ทุติยฉนวนกศล ๑๖ คุณ ๘ คือมหากุศลที่เป็นปัจจุเวกขณะ = ๑๒๘
 ทุติยฉนวนกิริยา ๑๖ คุณ ๘ คือมหากิริยาที่เป็นปัจจุเวกขณะ = ๑๒๘ } ๒๕๖

รวมเป็นปัจจุเวกขณะวิธีที่เกิดต่อจากทุติยฉนวน ๒๕๖

ตติยฉนวนมี ๘ คุณ ๓ คือการพิจารณาในองค์ฉนวน ๓ = ๒๔

ในตติยฉนวน ๒๔ นี้ ตติยฉนวนกศล ๑๒ คุณ ๘ คือมหากุศลที่เป็นปัจจุเวกขณะ = ๙๖
 ตติยฉนวนกิริยา ๑๒ คุณ ๘ คือมหากิริยาที่เป็นปัจจุเวกขณะ = ๙๖ } ๑๙๒

รวมปัจจุเวกขณะวิธีที่เกิดต่อจากตติยฉนวน ๑๙๒

จตุตถฉนวนมี ๘ คุณ ๒ คือการพิจารณาในองค์ฉนวน ๒ = ๑๖

ในจตุตถฉนวน ๑๖ นี้ จตุตถฉนวนกศล ๘ คุณ ๘ คือมหากุศลที่เป็นปัจจุเวกขณะ = ๖๔
 จตุตถฉนวนกิริยา ๘ คุณ ๘ คือมหากิริยาที่เป็นปัจจุเวกขณะ = ๖๔ } ๑๒๘

รวมปัจจุเวกขณะวิธีที่เกิดต่อจากจตุตถฉนวน ๑๒๘

ปัญจฉนวนมี ๔๐ คุณ ๒ คือการพิจารณาในองค์ฉนวน ๒ = ๘๐

ในปัญจฉนวน ๘๐ นี้ ปัญจฉนวนกศล ๔๐ คุณ ๘ คือมหากุศลที่เป็นปัจจุเวกขณะ = ๓๒๐
 ปัญจฉนวนกิริยา ๔๐ คุณ ๘ คือมหากิริยาที่เป็นปัจจุเวกขณะ = ๓๒๐ } ๔๖๐

รวมปัจจุเวกขณะวิธีที่เกิดต่อจากปัญจฉนวน ๖๔๐

ปัจจุเวกขณะวิถึที่เกิดจากปฐมฌาน	๓๒๐	รวมเป็นปัจจุเวกขณะวิถึ ที่เกิดจากฌานวิถึ มี ๑๕๓๖
“ “ “ “ ทุตติยฌาน	๒๕๖	
“ “ “ “ ตติยฌาน	๑๙๒	
“ “ “ “ จตตถฌาน	๑๒๘	
“ “ “ “ ปัญจฌาน	๖๔๐	

๖. ถาม การงานที่พึงปฏิบัติก่อนหน้าที่จะเข้าฌานสมาบัติ ผลสมาบัติ นิโรธสมาบัติ และทำอภิญญาจากปฏิบัติอย่างไร จึงจะเข้าฌานสมาบัติ, ผลสมาบัติ, นิโรธสมาบัติ และทำอภิญญาได้ ผู้ที่กำลังนอนหลับสนิทอยู่นั้นเรียกว่าภวังคสมาบัติได้หรือไม่ ?

ตอบ การงานที่พึงปฏิบัติก่อนที่จะเข้าฌานสมาบัติ, ผลสมาบัติ, นิโรธสมาบัติ และทำอภิญญานั้นมีดังนี้ คือ

๑. ก่อนเข้าฌาน

พระโยคีบุคคลก่อนเข้าฌานได้ตั้งจิตอธิษฐานว่า ปฐมฌาน (หรือ ทุตติยฌาน, ตติยฌาน, หรืออากาสนัญญายตนฌาน, วิญญานัญญายตนฌาน แล้วแต่ความประสงค์) ที่ข้าพเจ้าได้มาแล้วจงบังเกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้า ตลอดเวลา ๑ ชั่วโมง (หรือ ๒-๓ ชั่วโมงแล้วแต่ต้องการ) แล้วก็พึงปฏิบัติภาวนาของกรรมฐานนั้นพร้อมกับบริกรรมว่า ปฐวิฯ (หรือ อาโป, เตโช, วาโย หรือ สหเสสดตา, ปาณา, อเวราโหนตุ หรือ อุทุรุมาทกิ วินีลกิ, เป็นต้นแล้วแต่กรรมฐานที่ตนใช้เจริญมา)

๒. ก่อนเข้าผลสมาบัติ

พระโยคีบุคคลก่อนเข้าผลสมาบัติ ได้ตั้งจิตอธิษฐานว่า โลกุตตรธรรม ที่ข้าพเจ้าได้บรรลุแล้วจงบังเกิดขึ้น และอารมณ์ที่เป็นสังขตธรรมจงดับไป ตลอดเวลา ๑-๒ ชั่วโมง (แล้วแต่ต้องการ) แล้วก็ปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ทั้ง ๔ กล่าวคือ กำหนดรูป นามที่กำลังเกิดอยู่ภายในตน

๓. ก่อนเข้านิโรธสมาบัติ

พระอนาคามิบุคคล หรือ พระอรหันตบุคคล ก่อนจะเข้านิโรธสมาบัตินั้นต้องเข้าปฐมฌานก่อน เมื่อออกจากปฐมฌานแล้วก็พิจารณาปฐมฌานจิตและเจตสิกที่ดับไปแล้วโดยความเป็น อนิจจัง, ทุกขัง, อนัตตา, แล้วก็เข้าทุติยฌานเป็นต้น จนถึงวิญญานัญจายตนฌานตามลำดับ โดยทำนองเดียวกันนี้เมื่อออกจากทุติยฌาน, ตติยฌาน, จตุตถฌาน, ปัญจมฌาน, อากาสานัญจายตนฌาน, วิญญานัญจายตนฌาน แล้วต้องพิจารณาฌานจิตและเจตสิกที่ดับไปแล้วนั้นโดยความเป็นอนิจจัง, ทุกขัง, อนัตตา, ทุกๆ ฌานเสมอไป แล้วก็เข้าอภิญญัญจายตนฌาน เมื่อออกจากอภิญญัญจายตนฌานแล้วไม่ต้องเจริญวิปัสสนา แต่ต้องทำบุพเพกัจ ๓ อย่างเฉพาะในสมัยนี้ (ยกเว้นสัตถุบัฏโกสนเสียคือการอธิฐานที่จะออกในเมื่อเวลาที่พระพุทธรูปทรงต้องการพบตัว)

คือ ๑. นานาพัทธวិโกปนนะ = การอธิฐานว่าเครื่องบริขารต่างๆ ของข้าพเจ้าที่อยู่ ณ ที่นี้จะพ้นจากภัยอันตรายทั้งปวงมี อัคคีภัย, โจรภัย, อุทกภัย เป็นต้น

๒. สังฆปฏิมาณนะ = การอธิฐานว่าเมื่อสงฆ์ประชุมกันต้องการตัวข้าพเจ้าแล้วขอให้ออกได้

๓. อัทธานปริจเฉท = การอธิฐานกำหนดพิจารณาตรวจดูชีวิตของตนว่าจะคงอยู่ได้จนตลอด ๗ วันหรือไม่ เมื่อพิจารณาแล้วทราบว่าคงอยู่ได้นานกว่า ๗ วัน หรือหลายเดือน, หลายปีแล้ว ก็ไม่มีข้อพิเศษแต่อย่างใด ถ้าหากว่าชีวิตของตนมีอายุที่จะดำรงอยู่ได้ตลอดไปจนครบ ๗ วันแล้ว เมื่อบุคคลนั้นยังเป็นพระอนาคามีอยู่ ก็พิจารณาเห็นว่าไม่ควรเข้าแต่ควรเจริญวิปัสสนาเพื่อบรรลอรหัตตผล ถ้าหากว่าบุคคลนั้นเป็นพระอรหันต์ก็พิจารณาเห็นว่าควรเข้า แต่ต้องอธิฐานก่อนกำหนดเวลาเข้านั้นให้น้อยลงโดยออกก่อนหน้าเวลาที่ปรินิพพาน ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้มีโอกาสกล่าวคำอำลาปราศรัยแด่เพื่อนสหธรรมิกด้วยกัน

หนึ่ง ในบุพพกิจทั้ง ๓ อย่างนี้ นานาพัทธวิโกปนะ และสังข-
 ปรมาณนะทั้ง ๒ นี้ไม่ต้องอธิฐานก็ได้ แต่สำหรับอัทธานปริจเฉทนั้น
 จำเป็นจะต้องทำนี้ว่าโดยมนุสสภูมิ แต่ในรูปภูมินั้นไม่ต้องทำบุพพกิจ
 เลยก็ได้ แต่ถ้าจะทำบ้างก็ทำแต่อัทธานปริจเฉท คืออธิฐานการกำหนด
 เวลาเข้าเมื่อทำบุพพกิจทั้ง ๓ อย่างนี้เสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็เข้าเนว-
 สัญญานาสัญญาตณณาน, เนวสัญญานาสัญญาตณณานก็เกิดขึ้น ๒ ขณะ
 แล้วจิต, เจตสิก, จิตตชรูปก็ดับลง คงมีแต่ กัมมชรูป, อุตฺตชรูป,
 อาหารชรูป เกิดอยู่ เป็นอันว่าสำเร็จการเข้านิโรธสมาบัติ

๔. ก่อนทำอภิญญา

๑. เข้าป่าทกฌานก่อน กล่าวคือรูปปัญจฌาน
๒. เมื่อออกจากป่าทกฌานแล้วก็อธิฐานตามความต้องการ
๓. เมื่ออธิฐานเรียบร้อยแล้วก็กลับเข้าป่าทกฌานอีก
๔. เมื่อออกจากป่าทกฌานครั้งที่ ๒ แล้วอภิญญาวิถียกเกิด เมื่อ
 อภิญญาวิถียกเกิดแล้ว ในขณะนั้นเองความประสงค์ทุกอย่างตามที่ตนต้อง
 การก็ได้บังเกิดขึ้น

พระโยคีบุคคลก่อนที่จะทำอภิญญานั้น ได้ตั้งจิตอธิฐานว่า ขอให้
 รูปปัญจฌานที่ข้าพเจ้าได้มาแล้วนั้นจงบังเกิดแก่ข้าพเจ้า แล้วก็เพ่งกลืน
 (จะเพ่งกรรมฐานอื่น ๆ ไม่ได้) ต่อจากนั้นฌานสมาบัติที่เกี่ยวกับปัญจฌ-
 านก็เกิดขึ้นตามลำดับดังนี้คือ ภวังคจลนะ, ภวังคบุจฺเจทะ, มโนทวารว
 ิชชนะ, บริกรรม, อุปจาร, อนฺโถม, โสตรภู, แล้วรูปปัญจฌานก็เกิด
 ขึ้นเรื่อย ๆ ไปประมาณ ๑ วินาที หรือ ๑ วินาที นี้เรียกว่าป่าทกฌานวิถิ

เมื่อออกจากรูปปัญจฌานแล้วก็ต้องบริกรรมที่เกี่ยวกับการทำอภิญญา
 กล่าวคือ ถ้ามีความประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นทำการเพื่อกอธิฐาน
 ว่าขอให้ร่างกายของข้าพเจ้าลอยไปได้ในอากาศ หรือถ้าอยากให้เห็นนรก
 สวรรค์ก็อธิฐานว่า ขอให้ข้าพเจ้าได้เห็นความเป็นอยู่ของนรก หรือ

ของเทวดา ถ้าจะต้องการเนรมิตรสิ่งของใด ๆ ก็ตั้งใจอธิษฐานตามที่ตนพึงต้องการนั้น ๆ หรืออยากจะทราบถึงจิตใจของบุคคลใด ก็อธิษฐานว่า ขอให้ข้าพเจ้าได้ทราบความเป็นไปของจิตใจผู้ที่กำลังเป็นอยู่ หรือต้องการจะเนรมิตรตนของตนให้มีเป็นหลาย ๆ คนขึ้นก็ตั้งใจอธิษฐานตามที่ตนต้องการนั้น ในขณะที่กำลังทำการอธิษฐานนั้นอยู่ วิถีจิตที่เรียกว่าบริกรรมวิธีก็นึกอยู่เรื่อย ๆ ดังนี้คือ ภวังค์, ภวังคจลนะ, ภวังคบุ้งเจทะ, มโนทวาราวชชนะ, ชวนะ ๗ ครั้ง ภวังค์ต่อไป เกิดขึ้นหลาย ๆ รอบจนนับไม่ถ้วน

เมื่ออธิษฐานเรียบร้อยแล้วก็เข้าปาทกฌานอีก คือ รูปปัญจมฌานนั่นเอง การเข้ารูปปัญจมฌานครั้งที่สองนี้ การงานที่เข้าก็คงเป็นไปในการทำงานเดียวกันกับครั้งที่ ๑ เมื่อออกจากปัญจมฌานแล้ว อภิญญาวิถียกให้สำเร็จตามที่ได้อธิษฐานไว้ นั่นคือ ภวังคจลนะ, ภวังคบุ้งเจทะ, มโนทวาราวชชนะ, บริกรรม, อปจาร, อนุลอม, โคตรภู อภิญญา ๑ ขณะแล้วภวังคจิตเกิดต่อไป ในขณะที่อภิญญาจิตเกิดขึ้นนั้น ก็สำเร็จกิจทุกประการตามที่ตนได้อธิษฐานไว้

และผู้ที่กำลังนอนหลับสนิทอยู่นั้น เรียกว่าภวังคสมาบัติไม่ได้ ถ้าจะเรียกก็คงเรียกว่า ภวังคปัตติ หรือภวังคปากเท่านั้น เพราะความสุขที่เกี่ยวกับการหลับนี้มีอยู่แก่สัตว์ทั้งหลาย แต่คำว่าสมาบัตินั้นหมายความว่าเข้าถึงโดยชอบคือมีการได้รับอารมณ์ที่ประเสริฐ ซึ่งสัตว์ทั้งหลายมีอาจที่จะเสวยความสุขชนิดนี้ได้

๗. ถาม จงแสดงอัปนาชวนะที่เกิดต่อกจากามชวนะ ดังต่อไปนี้ ?

- ก. มหากุศลญาณสัมปยุตตโสมนัสส ๒ และอุเบกขา ๒
- ข. มหาภิริชาญาณสัมปยุตตโสมนัสส ๒ และอุเบกขา ๒ พร้อมกับยกหลักฐานคาถาบาลีขึ้นแสดงด้วย

ตอบ ก. อัปนาชวนะที่เกิดต่อกจากมหากุศลญาณสัมปยุตตโสมนัสสมิ ๓๒ คือ

โสมนัสสรูปกุศล ๔	} รวมเป็น ๓๒
,, ,, มัคค ๑๖	
,, ,, ผล ๑๒	

อัปปนาชวณะที่เกิดต่อจากมหากุศลญาณสัมปยุตตอุเบกขามี ๑๒ คือ

โลกียบัญญัติจมนานกุศล	๕	} รวมเป็น ๑๒
โลกุตตรบัญญัติจมนานมัคค	๔	
โลกุตตรบัญญัติจมนานผลเบื่องต่ำ ๓	๓	

ข. อัปปนาชวณะที่เกิดต่อจากมหากิริยาญาณสัมปยุตตโสมนัสส มี ๘
คือ

โสมนัสสรูปกิริยา ๔	} รวมเป็น ๘
โสมนัสสอรหัตตผล ๔	

อัปปนาชวณะที่เกิดต่อจากมหากิริยาญาณสัมปยุตตอุเบกขามี ๖ คือ

บัญญัติจมนานกิริยา	๕	} รวมเป็น ๖
บัญญัติจมนานอรหัตตผล	๑	

ดังมีหลักฐานคาถาบาลีแสดงว่า

ทวตฺตีสํ สุปฺปญฺญมฺหา	ทวาทโสเปกฺขกา ปรี
สุจิตกิริยโต อฏฺฐ	ณ สมฺโภนฺติ อุเปกฺขกา

๘. ถาม จงแปลและอธิบายในคาถาดังต่อไปนี้

ปฺลุชฺชนานํ เสถฺวา	กามปฺลฺลวติเหตุโต
ติเหตุกามกิริยโต	วீตรากานมปฺปนา ฯ

ตอบ ภายหลังที่มหากุศลญาณสัมปยุตตชวณะ ๔ ดวง ของติเหตุกปฺลฺลชนและ
ผลเสกขบุคคล ๓ เกิดขึ้น อัปปนาชวณะ ๔๔ ย่อมเกิดขึ้นตาม ภายหลัง
ที่มหากิริยาญาณสัมปยุตตชวณะ ๔ ดวง ของพระอรหันต์เกิดขึ้นแล้ว
อัปปนาชวณะ ๔๔ ย่อมเกิดขึ้นตาม

อธิบาย ที่กล่าวว่าภายหลังมหากุศลญาณสัมปยุตตชวนะ ๔ ดวงของ
 ติเหตุกบุุณ และผลเสกขบุคคล ๓ เกิดขึ้นแล้ว อปัณนาชวนะ ๔๔
 ย่อมเกิดขึ้นนั้น เป็นการกล่าวจำนวนโดยส่วนรวม เมื่อแยกอปัณนา
 ชวนะ ๔๔ โดยบุคคลทั้ง ๔ จำพวกแล้ว ก็มีดังนี้คือ

ภายหลังที่มหากุศลญาณสัมปยุตตชวนะของติเหตุกบุุณ อปัณนาชวนะ
 ย่อมเกิดได้ ๑๔ คือ

มหัคคตกุศล	๕	} รวมเป็น ๑๘
โสตาปัตติมัคคจิต	๙	

หมายความว่า ติเหตุกบุุณนี้ ถ้าเจริญสมถกรรมฐานแล้วก็จะสำเร็จ
 เป็นรูปฌานลาภีและอรุณฌานลาภีบุคคล ถ้าเจริญวิปัสสนากรรมฐานก็จะ
 สำเร็จเป็นพระโสดาบัน

ภายหลังที่มหากุศล ญาณสัมปยุตตชวนะ ของโสดาบันบุคคลอปัณนา-
 ชวนะ ย่อมเกิดได้ ๑๕ คือ

มหัคคตกุศล	๕	} รวมเป็น ๑๙
โสตาปัตติผลจิต	๕	
สกทาคามัคคจิต	๕	

หมายความว่า โสดาบันบุคคลนี้ ถ้าเจริญสมถกรรมฐานแล้วก็จะสำเร็จ
 เป็นรูปฌานลาภีและอรุณฌานลาภีบุคคล ถ้าเข้าผลสมาบัติโสตาปัตติผลจิต
 ย่อมเกิดขึ้น ถ้าเจริญวิปัสสนากรรมฐานก็จะสำเร็จเป็นสกทาคามิบุคคล

ภายหลังที่มหากุศลญาณสัมปยุตตชวนะ ของสกทาคามิบุคคล อปัณนา
 ชวนะ ย่อมเกิดได้ ๑๙ คือ

มหัคคตกุศลจิต	๕	} รวมเป็น ๑๙
สกทาคามิผลจิต	๕	
อนาคามิมัคคจิต	๙	

หมายความว่า สกทาคามิบุคคลนี้ ถ้าเจริญสมถกรรมฐานแล้วก็จะได้
รูปฌานลาภีและอรุปฌานลาภีบุคคล ถ้าเข้าผลสมาบัติสกทาคามีผลจิต
ย่อมเกิดขึ้น ถ้าเจริญวิปัสสนากรรมฐานก็จะสำเร็จเป็นอนาคามิบุคคล

ภายหลังที่มหากุศลญาณสัมปยุตตชวณะของอนาคามิบุคคล อปปนา-
ชวณะ ย่อมเกิดได้ ๑๙ คือ

มหัคคตกุศล	๙	} รวมเป็น ๑๙
อนาคามีผลจิต	๕	
อรหัตตมคคจิต	๕	

หมายความว่า อนาคามิบุคคลนี้ ถ้าเจริญสมถกรรมฐานแล้วก็จะ
สำเร็จเป็นรูปฌานลาภีและอรุปฌานลาภีบุคคล ถ้าเข้าผลสมาบัติอนาคามี
ผลจิตย่อมเกิดขึ้น ถ้าเจริญวิปัสสนากรรมฐานก็จะสำเร็จเป็นอรหัตตบุคคล

อปปนาชวณะ ๑๔ ที่เกิดขึ้นภายหลังมหาภิรชาญาณสัมปยุตตชวณะ ๔
ดวงนั้น คือ

มหัคคตภิรชา	๙	} รวม ๑๔
อรหัตตผลจิต	๕	

การที่เกิดของอปปนาชวณะ ๑๔ นั้นมีดังนี้คือ พระอรหัตตบุคคลที่
ได้ฌานครั้งแรก มหัคคตภิรชา ๙ ย่อมเกิดขึ้นตามภายหลังจากมหาภิรชา
ญาณสัมปยุตตชวณะดวงใดดวงหนึ่งดับลงแล้วในอาทิมมิกฌานวิถี

พระอรหัตตบุคคลที่ได้ฌานแล้ว เมื่อเข้าฌานสมาบัติ มหัคคตภิรชา ๙
ย่อมเกิดขึ้นตามภายหลังจากมหาภิรชาญาณสัมปยุตตชวณะดวงใดดวงหนึ่ง
ดับลงในฌานสมาบัติวิถี

พระอรหัตตบุคคลเมื่อทำอภิรชา รูปปัญจฌานภิรชา ย่อมเกิดขึ้นตาม
ภายหลังจากมหาภิรชาญาณสัมปยุตตชวณะดวงใดดวงหนึ่งดับลงแล้ว ใน
อภิรชาวิถี

พระอรหันตบุคคลเมื่อเข้านิโรธสมาบัติ มหัคคตภิรยา ๙ ย่อมเกิดขึ้น
ภายหลังจากมหาภิรยาญาณสัมปยุตตชวระดวงใดดวงหนึ่งดับลงแล้ว ใน
นิโรธสมาบัติวิถิ

พระอรหันตบุคคลเมื่อเข้าผลสมาบัติ อรหัตตผลชวระดวงใดดวงหนึ่ง
ในจำนวน ๕ ดวง ย่อมเกิดขึ้นตามภายหลังจากมหาภิรยาญาณสัมปยุตต
ชวระดวงใดดวงหนึ่งดับลงแล้วในผลสมาบัติวิถิ

๕. ถาม บั๊จจเวกษณะวิถิที่เกิดต่อจากมัคควิถินั้น มีจำนวนเท่าไร คืออะไรบ้าง
และจงจำแนกตทารัมมณะจิต ๑๑ โดยอารมณและบุคคล ?

ตอบ บั๊จจเวกษณะวิถิที่เกิดต่อจากมัคควิถินั้นมีจำนวน ๓๖๔ คือ

๑.	บั๊จจเวกษณะวิถิที่เกิดต่อจาก	โสตาปัตติมัคควิถิมิ	๔๒	รวมเป็น ๓๖๔
๒.	" "	" "	สกทาคามีมัคควิถิมิ ๔๒	
๓.	" "	" "	อนาคามีมัคควิถิมิ ๔๒	
๔.	" "	" "	อรหัตตมัคควิถิมิ ๔๒	

ในบรรดาตทารัมมณะจิต ๑๑ ดวงนั้น

อุเบกขาสันติริณอกุศลวิปากจิต ๑ มีอารมณ ๖ ที่เป็นกามธรรมซึ่งเป็น
อนิฏฐารมณ

อุเบกขาสันติริณอกุศลวิปากจิต ๑ } รวม ๕ ดวงนี้ มีอารมณ ๖ ที่เป็น
อุเบกขามหาวิปากจิต ๔ } กามธรรมซึ่งเป็น อิฏฐุมัชฌัตตารมณ

โสมนัสสันติริณวิปากจิต ๑ } รวม ๕ ดวงนี้ มีอารมณ ๖ ที่เป็นกามธรรม
โสมนัสสมหาวิปากจิต ๔ } ซึ่งเป็นอติอิฏฐารมณ

ในบรรดาตทารัมมณะจิต ๑๑ ดวงนั้น

อุเหตุกตทารัมมณะจิต ๓ เกิดได้ในบุคคล ๔

สเหตุกตทารัมมณะญาณวิปยุตต ๕ เกิดได้ในบุคคล ๗ (เว้นทุกคติอุเหตุก-
บุคคล)

สเหตุกตทาร์มมณญาณสัมปยุตต ๔ เกิดได้ในบุคคล ๕ (เว้นทุกคติเหตุ-
บุคคล, สุกติ, อเหตุบุคคล, ทวิเหตุ-
บุคคล)

หมายเหตุ บัจจเวกขณะวิธี่ที่เกิดต่จากโสตาปัตติมัคควิธี่ ๙๒ นั้น คือ
พิจารณามรรค ๑ ผล ๑ นิพพาน ๑ รวม ๓ คุณด้วยมหากุศลญาณ-
สัมปยุตตจิต ๓ คุณ ๔ = ๑๒ พิจารณาภิเลสที่ประหารไปแล้วและยังไม่ได้
ประหารมี ๑๐ คุณด้วยมหากุศลจิต ๑๐ คุณ ๙ = ๙๐ รวมเป็น ๙๒

บัจจเวกขณะวิธี่ที่เกิดต่จากสภากามิมัคควิธี่ ๙๒ อนาคามิมัคควิธี่ ๙๒
ก็คงติดตามทำนองเดียวกันนี้ทุกประการ

บัจจเวกขณะวิธี่ที่เกิดต่จากอรรหัตตมัคควิธี่ ๙๒ นั้น คือ

พิจารณามรรค ๑ ผล ๑ นิพพาน ๑ รวม ๓ คุณด้วยมหาภิริยา
ญาณสัมปยุตตจิต ๓ คุณ ๔ = ๑๒ พิจารณาภิเลสที่ประหารไปแล้ว ๑๐
คุณด้วยมหาภิริยาจิต ๑๐ คุณ ๙ = ๙๐ รวมเป็น ๙๒

สำหรับบัจจเวกขณะวิธี่ที่เกิดต่จากอรรหัตตมัคควิธี่นี้ ไม่มีการ
พิจารณาภิเลสที่ยังไม่ได้ประหาร แต่อย่างไรก็ตามบัจจเวกขณะวิธี่ที่เกี่ยวข้อง
กับการพิจารณาภิเลสนั้นต้องมี ๑๐ เพราะภิเลสที่ถูกประหารไปแล้วมี ๑๐
นั่นเอง

๑๐ ถาม จงแสดงขณะจิตที่เกิดตามจำนวนดังต่อไปนี้ พร้อมกับชี้วิธีให้เห็นด้วย
ขณะที่เกิดขึ้น ๑ ขณะ ๒ ขณะ ๓ ขณะ ๔ ขณะ ๕ ขณะ ๖ ขณะ
๗ ขณะ ๘ ขณะขึ้นไป ?

ตอบ ขณะที่เกิดขึ้น ๑ ขณะ มี ๒๖ ดวง คือ
มหัคคตกุศล ๙ มหัคคตภิริยา ๙ ในอาทกัมมิกฆานวิธี่
มัคคจิต ๔ ในมัคควิธี่
อภิญญาจิต ๒ ในอภิญญาวิธี่

อนาคามีผลจิต ๑ อรหัตตผลจิต ๑ ในขณะที่ออกจากนิโรธสมาบัติ
วิธิวณะที่เกิดขึ้น ๒ ขณะ มี ๖ ดวง คือ

ผลจิต ๔ ของมันทบุคคลในมคควิธิ

เนาสัญญานาสัญญาตนะกุศลจิต ๑
เนาสัญญานาสัญญาตนะ ๑ กิริยาจิต ๑ } ในขณะที่เข้านิโรธสมาบัติ

ชวณะที่เกิดขึ้น ๓ ขณะ มี ๑๒ ดวง คือ

มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔ ในขณะที่ทำหน้าที่อุปจารสมาธิในมคควิธิ
อาทิกัมมิกฌานวิธิ, ผลสมาบัติวิธิ, ฌานสมาบัติวิธิ, อภิญญาวิธิ,
นิโรธสมาบัติวิธิ, ของตักขบุคคล

มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔ ในขณะที่ทำหน้าที่อุปจารสมาธิในมคควิธิ
อาทิกัมมิกฌานวิธิ, ผลสมาบัติวิธิ, ฌานสมาบัติวิธิ, อภิญญาวิธิ, นิโรธ-
สมาบัติวิธิ ของตักขบุคคล

ผลจิต ๔ ในมคควิธิของตักขของตักขบุคคล

ชวณะที่เกิดขึ้น ๔ ขณะ มี ๘ ดวง คือ

มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔ ในขณะที่ทำหน้าที่อุปจารสมาธิในมคควิธิ
อาทิกัมมิกฌานวิธิ, ผลสมาบัติวิธิ, ฌานสมาบัติวิธิ, อภิญญาวิธิ, นิโรธ,
สมาบัติวิธิ ของมันทบุคคล

มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔ ในขณะที่ทำหน้าที่อุปจารสมาธิในมคควิธิ
อาทิกัมมิกฌานวิธิ, ผลสมาบัติวิธิ, ฌานสมาบัติวิธิ, อภิญญาวิธิ,
นิโรธสมาบัติวิธิ, ของมันทบุคคลกับทำหน้าที่ปัจจุเวกขณะวิธิของพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้า ในขณะที่ทรงแสดงอิทธิฤทธิ์ ซึ่งมีความจำเป็นที่จะ
ต้องกระทำอย่างรวดเร็ว เช่นขณะที่กำลังทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์เป็นต้น

ชวณะที่เกิดขึ้น ๕ ขณะ มี ๒๔ ดวง คือ

กามชวณะ ๒๔ (เวหนสตุปปาทจิต ๑) ที่เกิดขึ้นในมรณาสันกาล.
มัจจากาล, วิสัญญภูตกาล, อติตรุณกาล, (สำหรับอติตรุณกาลนั้นต้องเว้น
มหากิริยาจิต ๔

มหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔) ที่ทำหน้าที่ปัจจุเวกขณะวิถิของพระสาวก ใน
มหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔) ขณะที่แสดงอิทธิฤทธิ์ ซึ่งเกี่ยวกับกรณีพิเศษ

ขณะที่เกิดขึ้น ๖ ขณะ มี ๒๙ ดวง คือ

กามขณะ ๒๙ ในมหันตารมณวิถิ และวิภูตารมณวิถิในเวลาปกติ

ขณะที่เกิดขึ้น ๗ ขณะ มี ๒๙ ดวง คือ

กามขณะ ๒๙ ในอดีตมหันตารมณวิถิ, มหันตารมณวิถิ, อดีตวิภูตารมณ
วิถิ, วิภูตารมณวิถิในเวลาปกติ

ขณะที่เกิด ๘ ขณะขึ้นไป มี ๒๒ ดวง คือ

อัปนาขณะ ๒๒ (เว้นมัคคขณะ อภิญญาขณะ) ในขณะที่เข้า
ฌานสมาบัติ และผลสมาบัติ

๑๑. ถาม ธรรมดาอัปนาขณะนั้นอย่างน้อยเกิดได้เพียง ๑ ครั้งก็มี อย่างมากนั้น
นับไม่ถ้วนก็มี แต่มหากุศล, มหากิริยาขณะนั้นเกิดได้อย่างน้อยเพียง ๓
ขณะ อย่างมากเพียง ๗ ขณะในวิถิหนึ่ง ๆ ที่เป็นเช่นนั้นเพราะเหตุไร และ
จงยกเหตุผลในการที่อกุศลขณะ เกิดน้อยกว่า ๕ ครั้งไม่มีขึ้นแสดงให้
ชัดเจนด้วย ?

ตอบ ธรรมดาอัปนาขณะที่เกิดได้อย่างน้อยเพียง ๑ ครั้งนั้น เพราะอัปนาขณะ
นี้ทำหน้าที่ของตนให้สำเร็จลงได้ กล่าวคืออัปนาขณะที่เกิดในอาทิกัมมิก
ฌานวิถิการทำลายกามโคตรได้เด็ดขาดแล้วเข้าถึงมหัคคต ที่เกิดในมัคควิถิ
ก็ทำลายกิเลสและเชื้อชาติปุถุชนให้หมดสิ้นแล้วก็เข้าถึงอริยบุคคล ที่เกิด
ในอภิญญาวิถิให้สำเร็จฤทธิ์เดชต่างๆ ตามที่พระโยคีบุคคลต้องการ ฉะนั้น
จึงไม่จำเป็นที่จะต้องเกิดหลายๆ ครั้ง

ส่วนอัปนาขณะที่เกิดอย่างมากจนนับไม่ถ้วนนั้น เพราะเป็นไปตาม
ความประสงค์ของพระโยคีบุคคลที่เป็นมหัคคตโคตร หรืออริยโคตรที่มี
ความต้องการจะเสวยฌานสุข หรือวิมุตติสุข

สำหรับมหากุศล และมหากิริยาชวณะที่เกิดขึ้นได้น้อย ๓ อย่าง มาก ๗ ชวณะนั้น เพราะมหากุศลและมหากิริยานี้เป็นกามชวณะของดิग्ข-
บุคคลที่มีอุปปนาชวณะเกิดขึ้นติดต่อกันในวิถีเดียวกัน ฉะนั้นจึงเกิดได้น้อย
น้อยเพียง ๓ ชวณะ ส่วนการเกิดขึ้นได้อย่างมากเพียง ๗ ชวณะนั้น เพราะ
กามชวณะนี้เกิดขึ้นรับอารมณ์อันเดียวติดต่อกันอย่างไม่ขาดสายเหมือนกับ
อุปปนาชวณะนั้นไม่ได้ เพราะมีอานุภาพน้อย อุปมาเหมือนเมล็ดพืชที่
เป็นชนิดพันธุ์ เล็ก ๆ น้อย ๆ ถึงแม้จะหว่านลงในพื้นที่ดีหรือเลวก็ตาม
เมื่อลัดต้นงอกขึ้นแล้ว ก็คงงอกขึ้นตามชนิดของพันธุ์นั้น ๆ หาใช่ว่าจะ
ทำให้ใหญ่โตเหมือนต้นโพธิ์ ต้นไทร ที่เกิดจากพืชที่เป็นชนิดพันธุ์ ใหญ่ ก็
หาได้

ส่วนอกุศลชวณะเกิดน้อยกว่า ๕ ครั้งไม่มีนั้น เพราะอกุศลชวณะนี้
ไม่มีอุปปนาชวณะมาเกิดต่อ ทั้งไม่มีหน้าที่ ๆ จะเกิดขึ้นในปัจจุบันชวณะวิถี
ฉะนั้นจึงเกิดน้อยกว่า ๕ ครั้งไม่มี

๑๒. ถาม ทางปัญญาทวารมีวิถิจิตเกิดได้ถึง ๗ อย่าง มีปัญญาทวาราวชชนจิตเป็นต้น
จนถึงตทารัมมณะจิตเป็นที่สุด แต่สำหรับทางมโนทวารนั้นมีวิถิจิตเกิดได้
เพียง ๓ อย่าง คือ มโนทวาราวชชนะ, ชวณะ, ตทารัมมณะ ที่เป็นเช่นนั้น
เพราะเหตุไร และจงจำแนกชวณะจิต ๕๕ โดยภูมิและบุคคล ๑๒ จำพวก ?

ตอบ ทางปัญญาทวารมีวิถิจิตเกิดได้ถึง ๗ อย่าง ส่วนทางมโนทวารมีวิถิจิตเกิดได้
เพียง ๓ อย่างนั้น ทั้งนี้ก็เพราะว่ากำลังทางปัญญาทวารและทางมโนทวารนั้น
ต่างกัน คือทางปัญญาทวารเป็นรูปมีกำลังน้อย ทางมโนทวารเป็นนามมี
กำลังมาก และวิถิจิตที่เกิดทางปัญญาทวารนั้นอาศัยอารมณ์เป็นใหญ่ ฉะนั้น
จึงมีวิถิจิตเกิดขึ้นรับอารมณ์ต่อ ๆ กันมาหลายชนิด ชวณะจึงจะสามารถเกิด
ขึ้นได้

วิถิจิตที่เกิดทางมโนทวารนั้นมีได้อาศัยอารมณ์เป็นใหญ่ หากแต่อาศัย
จิตซึ่งเป็นนามธรรมเป็นใหญ่ ฉะนั้นชวณะจึงเกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องอาศัย

วิธีจิตอื่น ๆ มาช่วยเหลือ เมื่อมนโทวารวัชชะทำหน้าที่พิจารณาอารมณ์ใหม่ทั้งอารมณ์เก่าแล้วชะนั้นก็สามารเกิดขึ้นรับอารมณ์ได้ทันที
ในขณะจิต ๕๕ นั้นเมื่อจำแนกโดยภูมิแล้วมีดังนี้

๑. ชวนะที่เกิดในอบายภูมิ ๔ มี ๒๐ คือ

อกุศลชวนะ ๑๒

มหากุศลชวนะ ๘

๒. ชวนะที่เกิดในกามสุคติภูมิ ๗ ได้ทั้ง ๕๕ ดวง

๓. ชวนะที่เกิดในรูปภูมิ ๑๐ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕ อสัณฺณุตตภูมิ ๑) มี ๕๓ ดวง คือ

อกุศลชวนะ ๑๐ (เว้นโทสมูล ๒)

หสิตุปปาทชวนะ ๑

มหากุศลชวนะ ๘

มหากิริยาชวนะ ๘

มหัคคตกุศลชวนะ ๙

มหัคคตกิริยาชวนะ ๙

โลกุตตรชวนะ ๘

๔. ชวนะที่เกิดในสุทธาวาสภูมิ ๕ มี ๕๓ ดวง คือ

ทิฏฐิตวิปปยตชวนะ ๔

อุทฺธจฺจสํปยุตตชวนะ ๑

หสิตุปปาทชวนะ ๑

มหากุศลชวนะ ๘

มหากิริยาชวนะ ๘

มหัคคตกุศลชวนะ ๙

มหัคคตกิริยาชวนะ ๙

โลกุตตรชวนะ ๘

๓ ได้แก่ก่อนาคามีผลจิต ๑ อรหัตต-

มกคจิต ๑ อรหัตตผลจิต ๑

๕. ชวณะที่เกิดในอสังขยัตตภูมิ ไม่มี

๖. ชวณะที่เกิดในอาส้านัญจายตนภูมิ มี ๔๑ ดวง คือ

อกุศลชวณะ ๑๐ (เว้นโทสมูลจิต ๒)

มหากุศลชวณะ ๘

มหากิริยาชวณะ ๘

อรุปกุศลชวณะ ๔

อรุปกิริยาชวณะ ๔

โลกุตตรชวณะ ๖ (เว้นโสตาปัตติมัคค)

๗. ชวณะที่เกิดในวิญญาณัญจายตนภูมิ มี ๓๙ ดวง คือ

อกุศลชวณะ ๑๐ (เว้นโทสมูล ๒)

มหากุศลชวณะ ๘

มหากิริยาชวณะ ๘

อรุปชวณะ ๖ (เว้นอาส้านัญจายตนกุศล-กิริยา)

โลกุตตรชวณะ ๙ (เว้นโสตาปัตติมัคค)

๘. ชวณะที่เกิดในอากิญจัญญายตนภูมิ มี ๓๗ ดวง คือ

อกุศลชวณะ ๑๐ (เว้นโทสมูลจิต ๒)

มหากุศลชวณะ ๘

มหากิริยาชวณะ ๘

อรุปชวณะ ๔ ได้แก่ อากิญจัญญายตนกุศล-กิริยา และ
เนวสัณญานา สัณญายตนกุศลกิริยา)

โลกุตตรชวณะ ๗ (เว้นโสตาปัตติมัคค)

๙. ชวณะที่เกิดในเนวสัณญานาสัณญายตนภูมิ มี ๓๕ ดวง คือ

อกุศลชวณะ ๑๐ (เว้นโทสมูลจิต ๒)

มหากุศลชวณะ ๘

มหากิริยาชวนะ ๘

อรุชชวนะ ๒ ได้แก่เนวสัญญานาสัญญายตนกุตลจิต ๑
กิริยาจิต ๑

โลกุตตรชวนะ ๘ (เว้นโสตาปัตติมัคค)

จำแนกชวนะ ๕๕ โดยบุคคล ๑๒ จำพวก มีดังนี้ คือ

๑. ทุกคติอเหตุกบุคคล ๑ สุกคติอเหตุกบุคคล ๑, ทวิเหตุกบุคคล ๑
ได้แก่ชวนะ ๒๐ ดวง คือ

อกุศลชวนะ ๑๒

มหากุศลชวนะ ๘

๒. ติเหตุกปฏชน ๑ ได้ชวนะ ๒๕ ดวง คือ

อกุศลชวนะ ๑๒

มหากุศลชวนะ ๘

มหัคคตกุศลชวนะ ๕

๓. โสตาปัตติผลบุคคล ๑ ได้ชวนะ ๒๕ ดวง คือ

อกุศลชวนะ ๗ (เว้นทวิภูริคตสัมปยุตตจิต ๔ วิจิกจนา
สัมปยุตตจิต ๑)

มหากุศลชวนะ ๘

มหัคคตกุศลชวนะ ๕

โสตาปัตติผลชวนะ ๑

๔. สกทาคามีผลบุคคล ๑ ได้ชวนะ ๒๕ ดวง คือ

อกุศลชวนะ ๗ (เว้นทวิภูริคตสัมปยุตตจิต ๔ วิจิกจนา
สัมปยุตตจิต ๑)

มหากุศลชวนะ ๘

มหัคคตกุศลชวนะ ๕

สกทาคามีผลชวนะ ๑

๕. อนาคามีผลบุคคล ๑ ได้ชวนะ ๒๓ ดวง คือ

ทิฐิวิชยิตชวนะ ๔

อจฺจสํปยุตฺตชวนะ ๑

มหากุสลชวนะ ๘

มหัคคกกุสลชวนะ ๕

อนาคามีผลชวนะ ๑

๖. อรหัตตผลบุคคล ๑ ได้ชวนะ ๑๙ ดวง คือ

หสิตุปปาทชวนะ ๑

มหากิริยาชวนะ ๘

มหัคคตกิริยาชวนะ ๕

อรหัตตผลชวนะ ๑

๗. โสตาปัตติมัคคบุคคล ๑ ได้ โสตาปัตติมัคคชวนะ ๑

๘. สกทาคามีมัคคบุคคล ๑ ได้ สกทาคามีมัคคชวนะ ๑

๙. อนาคามีมัคคบุคคล ๑ ได้ อนาคามีมัคคชวนะ ๑

๑๐. อรหัตตมัคคบุคคล ๑ ได้ อรหัตตมัคคชวนะ ๑

๑๓. ถาม จงแสดงจำนวนมรณาสันนิวัตถ์ดังต่อไปนี้ ?

ก. ปัญจทวารมรณาสันนิวัตถ์

ข. มโนทวารมรณาสันนิวัตถ์

ตอบ ก. ปัญจทวารมรณาสันนิวัตถ์ ๒๐ คือ

ในจกขทวารมรณาสันนิวัตถ์มี ๔ ได้แก่

๑. ชวนะ, ตทารัมมณะ, ภวังก์, จุตติ,

๒. ชวนะ, ตทารัมมณะ, จุตติ,

๓. ชวนะ, ภวังก์, จุตติ,

๔. ชวนะ, จุตติ,

ในโสทวารมรณาสันนวิถิ

ในฆานทวารมรณาสันนวิถิ

ในชีวหาทวารมรณาสันนวิถิ

ในกายทวารมรณาสันนวิถิก็มี ๔ อย่างเช่นเดียวกัน รวมเป็น ๒๐
พระอรหันต์บุคคลทั้งหลาย ไม่มีการปรินิพพานทางปัญจทวาร

ข. มโนทวารมรณาสันนวิถิมิ ๒ อย่าง คือ

๑. มโนทวารมรณาสันนวิถิของปุถุชน และผลเสกขบุคคล ๑

๒. ,, ,, ,, ของพระอรหันต์บุคคล

มโนทวารมรณาสันนวิถิของปุถุชน ๔ และผลเสกขบุคคล ๓ มี ๔
อย่าง คือ

๑. ชวนะ, ตทารัมมณะ, ภวังก์, จุตติ,

๒. ชวนะ, ตทารัมมณะ, จุตติ,

๓. ชวนะ, ภวังก์, จุตติ,

๔. ชวนะ, จุตติ,

หมายเหตุ ในปัญจทวารมรณาสันนวิถิ และมโนทวารมรณาสันนวิถิ

ตามที่ได้แสดงมาแล้วนี้ วิถิที่มีอาคันตุกภวังก์ก็มีได้ แต่ไม่

จำเป็นที่จะต้องนับจำนวนมาแสดงไว้ ณ ที่นี้

มโนทวารมรณาสันนวิถิของพระอรหันต์แบ่งออกเป็น ๒ พวก คือ

ปรินิพพานจตุตถที่เกิดต่อกจากามชวนะพวกหนึ่ง

ปรินิพพานจตุตถที่เกิดต่อกจากอปปนาชวนะพวกหนึ่ง

ปรินิพพานจตุตถที่เกิดจากชวนะเป็นปรินิพพานวิถิธรรมดา

ปรินิพพานจตุตถที่เกิดต่อกจากอปปนาชวนะเป็นปรินิพพานวิถิ

ในปรินิพพานวิถิทั้ง ๒ อย่างนี้ ปรินิพพานวิถิธรรมดามี ๔ อย่าง คือ

๑. ชวนะ, ตทารัมมณะ, ภวังก์, จุติ

๒. ชวนะ, ตทารัมมณะ, จุติ

๓. ชวนะ, ภวังก์, จุติ,

๔. ชวนะ, จุติ,

ส่วนปรีนิพพานวิธิพิเศษนี้มี ๔ อย่าง คือ

๑. ฌานสมนันตรวิธิ

๒. บัจจเวกขณะสมนันตรวิธิ

๓. อภิญาสมนันตรวิธิ

๔. ชีวิตสมสดีวิธิ

ในปรีนิพพานวิธิพิเศษทั้ง ๔ อย่างนี้

๑. ฌานสมนันตรวิธิมี ๓๖ คือ ฌาน, จุติ,

ฌาน, ภวังก์, จุติ,

รวมเป็น ๒ วิธิ

วิธิทั้ง ๒ นี้คุณด้วยมหัคคตกิริยา ๒ คุณ ๔ เป็น ๑๘ ทั้ง ๑๘ วิธินี้

คุณด้วย ตักข และมันทบุคคต ๒ คุณ ๑๘ รวมเป็นฌานสมนันตรวิธิ ๓๖

๒. บัจจเวกขณะสมนันตรวิธิมี ๔๘ คือ ชวนะ, จุติ,

ชวนะ, ภวังก์, จุติ,

รวมเป็น ๒ วิธิ

วิธิทั้ง ๒ นี้เกิดขึ้นในขณะที่พิจารณาองค์ฌานมีวัตถุเป็นต้น

ฉะนั้นบัจจเวกขณะสมนันตรวิธิที่เกิดต่อจาก กิริยาปฐมฌาน มี ๑๐

“ กิริยาทุติยฌาน มี ๘

“ กิริยาตติยฌาน มี ๖

“ กิริยาจตุตถฌาน มี ๔

“ กิริยาปัญจฌาน มี ๒๐

รวมเป็นบัจจเวกขณะสมนันตรวิธิ ๔๘

๓. อภิญญาสมนันตรวิธีมี ๔ อย่าง คือ กิริยาอภิญญา, จุตติ
กิริยาอภิญญา, ภวังก, จุตติ,

รวมเป็น ๒ วิธี

วิธีทั้ง ๒ นี้คุณด้วย ตักข และมันทบุคคล ๒ คุณ ๒

รวมเป็นอภิญญาสมนันตรวิธี ๔

๔. ชีวิตสมสัวิธีมี ๒๒ คือ การพิจารณา มรรค, ผล, นิพพาน,
แล้วปรินิพพานจตุตถจิตเกิดที่เป็น ชวณะ, จุตติ, มี ๑ วิธี

การพิจารณา มรรค, ผล, นิพพาน, แล้วลงภวังกต่อมา ปรินิพพาน
จตุตถจิตเกิดที่เป็น ชวณะ, ภวังก, จุตติ, มี ๑ วิธี

การพิจารณากิเลส ๑๐ ที่ประหารไปแล้ว ต่อมาปรินิพพานจตุตถจิต
เป็นชวณะ, จุตติ, มี ๑๐ วิธี

การพิจารณากิเลส ๑๐ ที่ประหารไปแล้ว ลงสู่ภวังก ต่อมาปรินิพพาน
จตุตถจิตเกิดที่เป็นชวณะ, ภวังก, จุตติ, มี ๑๐ วิธี

รวมเป็นชีวิตสมสัวิธี ๒๒

มรณาสันนวิธีทั้ง ๒๒ นี้ วิธีทั้ง ๒๐ อย่างๆ ได้อย่างหนึ่งเกี่ยวกับการ
พิจารณามรรค ผล นิพพาน นั้นเกิดขึ้นแก่ชีวิตสมสับุคคลโดยแน่นอน
ส่วนวิธีที่เหลือ ๒๐ ที่เกี่ยวกับการพิจารณากิเลส ๑๐ ที่ประหารไปแล้วนั้น
เกิดขึ้นไม่แน่นอน

รวมมรณาสันนวิธีทั้งหมดมีจำนวน ๑๓๘ คือ

ปัญจทวารมรณาสันนวิธี มี ๒๐

มโนทวารมรณาสันนวิธีของปุถุชน

และผลเสกขบุคคล ๓ มี ๔

ปรินิพพานวิธีธรรมดา มี ๔

ปรินิพพานวิธีพิเศษ มี ๑๑๐

๑๔. ถาม กามชวณะ กับอัปนาชวณะเกิดขึ้นในวิถีเดียวกันนั้นได้หรือไม่ ถ้าเกิดได้เกิดในวิถีอะไร และในขณะที่เกิดในวิถีอันเดียวกันนั้น อารมณ์ของกามชวณะกับอัปนาชวณะ เหมือนกันหรือต่างกัน ให้อธิบาย ?

ตอบ กามชวณะ กับอัปนาชวณะ เกิดขึ้นในวิถีเดียวกันนั้นก็คือ อาทิกัมมิกฌานวิถี, สมาปชชนวิถี, อภิญญาวีถิ, มัคควีถิ, ผลสมาบัติวิถี, นิโรธสมาบัติวิถี และในขณะที่เกิดในวิถีอันเดียวกันนั้น อารมณ์ของกามชวณะกับอัปนาชวณะนี้เหมือนกันก็มี ต่างกันก็มี ปะปนกันกล่าวคือเหมือนกันบ้างต่างกันบ้างในวิถีเดียวกันก็มี

ที่เหมือนกันนั้นได้แก่กามชวณะ และอัปนาชวณะในอาทิกัมมิกฌานวิถี, สมาปชชนวิถี, อภิญญาวีถิ, นิโรธสมาบัติวิถี มีอารมณ์เป็นบัญญัติ และปรমัตถที่เป็นกรรมฐานอย่างเดียวกัน

ที่ไม่เหมือนกันนั้นได้แก่ กามชวณะ และอัปนาชวณะในผลสมาบัติวิถีคือ กามชวณะมีสังขตธรรมรูปนามเป็นอารมณ์ ส่วนผลจิตมีอสังขตธรรมเป็นอารมณ์

ที่ปะปนในวิถีเดียวกันได้แก่ มัคควีถิ คือ ปรีกรรม, อุปจาร, อนุลอม, มีสังขตธรรมรูปนามเป็นอารมณ์ โคตรภูหรือโวทาน และมัคคจิต ผลจิต มีอสังขตธรรมเป็นอารมณ์

หมายเหตุ อนาคามีผลจิต, อรหัตตผลจิต, ที่เกิดขึ้นในขณะที่ออกจากนิโรธสมาบัตินั้น แม้ว่าจะมีอารมณ์ต่างกับโลกียกุศล อุกุศล กิริยาชวณะก็ตาม แต่ไม่เกี่ยวเพราะออกจากนิโรธสมาบัติแล้ว

๑๕. ถาม อาจารย์ทั้งหลายที่มีความรู้ในการเป็นไปของวิถีจิตเหล่านั้นกล่าวว่า ตามธรรมดาวิถีจิตนั้น เมื่อเกิดขึ้นรับอารมณ์จะต้องมีอวัชชนะเป็นแนวอารมณ์ให้ จะเว้นเสียจากอวัชชนะไม่ได้ ที่ท่านกล่าวไว้ดังนี้จะเป็นไปวิถีทุกๆ ไปได้หรือไม่ให้ อธิบาย ? พร้อมกับแปลคาถาดังต่อไปนี้ ?

นิราวุธ กถิ จิตต์ โหติ เม ตํ หิ สมมตํ
 นิยม น วิ นาวชชา นิโรธา ผลทสฺสนา ฯ

ตอบ ที่ท่านกล่าวไว้ดังนั้น จะเป็นไปในวิธีทั่วๆ ไปไม่ได้ คงเป็นไปแต่ใน
 บัญญัติทวารวิธ และกามชวณะมโนทวารวิธที่ไม่มีอาคันตุกภวัก์จำพวก
 เดียว แต่ที่ท่านอาจารย์ทั้งหลายกล่าวไว้เช่นนั้นก็เพราะท่านมุ่งหมายเอา
 เฉพาะแต่วิธที่ได้กล่าวไว้เท่านั้น เพราะว่าบัญญัติทวารวิธและกามชวณะ
 มโนทวารวิธที่มีอาคันตุกภวัก์ ซึ่งเป็นผู้แทนตทารมณนั้นเกิดขึ้นรับ
 อารมณตามลำพังตนเอง โดยไม่ต้องอาศัยอวชชณะเป็นผู้แนะให้ประการ
 หนึ่ง โคตรภูจิต โวทานจิตในมคฺควิธผลจิตในผลสมบัตวิธ อนาคามิผล
 จิต อรหัตตผลจิตที่เกิดขึ้นครั้งแรกในขณะที่ออกจากนิโรธสมบัตกิต วิธ
 จิตเหล่านี้เกิดขึ้นรับอารมณได้ตามลำพังตนเอง โดยไม่ต้องอาศัยอวชชณะ
 แม้แต่ประการใด ฉะนั้นพึงรู้ได้ว่าคำกล่าวของท่านอาจารย์ทั้งหลายนั้น
 มิได้มุ่งหมายถึงวิธีทั่วไป

คำถามนี้แปลว่า เว้นจากอวชชณะเสียแล้ววิธจิตจะเกิดขึ้นได้อย่างไร
 และท่านโบราณจารย์ทั้งหลายก็ได้กล่าวถึงการ เกิดขึ้น ของวิธจิตที่ ไม่มี
 อวชชณะนั้นมิใช่หรือ ? แก้วว่า การวางหลักเกณฑ์แห่งวิธจิตที่เว้นจาก
 อวชชณะแล้วย่อมเกิดขึ้นไม่ได้นั้นไม่มี เพราะเห็นการเกิดขึ้นของอนา-
 คามิผลจิต อรหัตตผลจิตของผู้ที่ออกจากนิโรธสมบัตโดยไม่มีอวชชณะ
 ๑๖. ถาม ให้แปลคำถามทั้งสองดังต่อไปนี้ ?

๑. กาเม ชวนสตุตถาลม	-พนานิ นิยมเม สติ
วิภูเต ติมหนเตจ	ตตารมมณมิริตํ ฯ
๒. สตุตถขตุตฺ ปรีตตานิ	มคฺคาภิสฺสา สกึ มตา
อวเสธานี ลพฺพนติ	ชวนานิ พฺหุณีปี ฯ

ตอบ คำถามหนึ่งแปลความว่า อาจารย์ทั้งหลายกล่าวไว้ว่า การกำหนดแห่งองค์

ทั้ง ๓ ขวณะ, สัตว์, อารมณ์, ที่นับเนื่องในกามภูมิ เมื่อครบบริบูรณ์ แล้ว อตวิภูตารมณ์และอติมหันตารมณ์วิถี ตทารมณ์ย่อมเกิดขึ้นได้

คาถาที่สองแปลความว่า นักศึกษาทั้งหลายพึงทราบว่ กามขวณะ เกิดได้อย่างมากที่สุดเพียง ๘ ครั้ง มัคคขวณะจิตและอภิญาขวณะจิตเกิด ได้เพียงครั้งเดียวเท่านั้น ขวณะที่เหลือซึ่งได้แก่ฆานขวณะและผลขวณะ แม้หลาย ๆ ครั้งก็เกิดได้

๑๗. ถาม วิถีจิตและวิถีมุตตจิต เมื่อรวมแล้วมีจำนวนเท่าไร คืออะไร และจงจำแนก วิถีจิต วิถีมุตตจิตเหล่านี้ โดยภูมิโดยบุคคล ๑๒ จำพวก ?

ตอบ วิถีจิต และวิถีมุตตจิต เมื่อรวมแล้วมีจำนวน ๘๔ คือ

วิถีจิต ๘๐ ได้แก่ กามาวจรจิต ๕๔

(โดยจิตเป็นกมมิ) มหัคคตกุศล ๘

อภิกคตกุศล ๘ มหัคคตกิริยา ๘

โลกุตตร ๘

วิถีมุตตจิต ๑๔ ได้แก่ อูเบกขาสันตிரณะ ๒

(โดยจิตเป็นกมมิ) มหาวิปาก ๘

มหัคคตวิปาก ๘

ในจำนวนวิถีจิต ๘๐ และวิถีมุตตจิต ๑๔ นี้ อูเบกขาสันตிரณจิต ๒ มหาวิปากจิต ๘ รวม ๑๐ ดวงนี้ สงเคราะห์เข้าได้ทั้งสองฝ่าย ฉะนั้น วิถีจิตและวิถีมุตตจิตเมื่อรวมแล้วก็คงได้แก่จิต ๘๔ นั้นเอง และจิตที่มีอยู่ โดยเฉพาะนอกจากวิถีจิตและวิถีมุตตจิตทั้งสองนี้แล้วย่อมไม่มี

จำแนกวิถีจิต ๘๐ โดยภูมิมีดังนี้

ในกามภูมิ ๑๑ วิถีจิตเกิดได้ทั้ง ๘๐

ในรูปภูมิ ๑๕ (เว้นอตัญญูสัตตภูมิ) วิถีจิตเกิดได้ ๖๔ ดวง คือ

กามาวจรจิต ๓๘ (เว้นโทสมูล ๒, ฆาน, ขิวหา, กาย, มหาวิปากจิต ๘)

มหัตถกตฤศล ๘

มหัตถกตฤศยา ๘

โลกุตตร ๘

ในอรูปภูมิ ๔ วิถิจิตเกิดได้ ๔๒ ดวง คือ

อกุศลจิต ๑๐ (เว้นโทสมูลจิต ๒)

มโนทวารวชิชนะ ๑

มหากุศล ๘

มหากิริยา ๔

อรูปกุศล ๔

อรูปกิริยา ๔

โลกุตตร ๗ (เว้นโสตาปัตติมัคค)

จำแนกวิถิจิต ๘๐ โดยบุคคล ๑๒ จำพวก คือ

ทุกคตอเหตุบุคคล ๑ วิถิจิตเกิดได้ ๓๗ คือ

อกุศลจิต ๑๒

อเหตุกจิต ๑๗ (เว้นหสิตุปปาต)

มหากุศลจิต ๘

สุคตอเหตุบุคคล ๑

ทวิเหตุบุคคล ๑

อกุศลจิต ๑๒

อเหตุกจิต ๑๗ (เว้นหสิตุปปาต)

มหากุศลจิต ๘

มหาวิปากญาณวิปยุตตจิต ๕

ติเหตุกปุณฺชน ๑ มีวิถิจิตเกิดได้ ๔๔ คือ

อกุศลจิต ๑๒

อเหตุกจิต ๑๗ (เว้นหสิตุปปาท)

มหากุศลจิต ๘

มหาวิปากจิต ๘

มหัคคตกุศลจิต ๙

พระโสดาบันบุคคล ๑ พระสกทามิบุคคล ๑ มีวิถิจิตเกิดได้ ๕๐ คือ

อกุศลจิต ๗ (เว้นทวิฏฐิตตสัมปยุตตจิต ๔ วิจิกจนาสัมปยุตตจิต ๑)

อเหตุกจิต ๑๗ (เว้นหสิตุปปาท)

มหากุศลจิต ๘

มหาวิปากจิต ๘

มหัคคตกุศล ๙

มหัคคตกุศลจิต ๙

และโสดาปัตติผลจิต ๑ สำหรับพระโสดาบันบุคคล

และสกทาคามีผลจิต ๑ สำหรับพระสกทาคามีบุคคล

พระอนาคามีบุคคลมีวิถิจิตเกิดได้ ๔๘ คือ

ทวิฏฐิตตวิปยุตตจิต ๔

อุทริจจสัมปยุตตจิต ๑

อเหตุกจิต ๑๗ (เว้นหสิตุปปาท)

มหากุศลจิต ๘

มหาวิปากจิต ๘

มหัคคตกุศลจิต ๙

อนาคามีผลจิต ๑

พระอรหันตบุคคล ๑ มีวิถิจิตเกิดได้ ๔๔ คือ

อเหตุกจิต ๑๘

มหากิริยาจิต	๘
มหาวีปากจิต	๘
มหัคคตกิริยาจิต	๙
อหัตตผลจิต	๑

ส่วนวิธิจิตที่เกิดแก่มัคคบุคคลทั้ง ๔ นั้น มีจำนวนหนึ่ง ๆ ซึ่งได้แก่
มัคคจิต ๔ ที่เป็นของตนโดยเฉพาะ ๆ

จำแนกวิธิมุตตจิต ๑๕ โดยภูมิดังนี้ คือ

อบายภูมิ	๔	ได้วิธิมุตตจิต ๑	คืออุเบกขาสันตริณอกุศลวิปากจิต	
มनुสสภูมิ	๑	} „ „	๙ คืออุเบกขาสันตริณกุศลวิปากจิต ๑	มหาวีปากจิต ๘
จาตุมหาราชิกภูมิ ๑				
เทวภูมิเบื้องบน ๕	ชั้นมีดาวดั่งสัชนไป	ได้วิธิมุตตจิต ๘	คือมหาวีปากจิต	๘
ในปฐมฌานภูมิ		„ „	๑ คือปฐมฌานวิปากจิต	๑
ในทุติยฌานภูมิ		„ „	๒ คือทุติยฌานวิปากจิต	๑
			ตติยฌานวิปากจิต	๑
ในตติยฌานภูมิ		„ „	๑ คือจตุตถฌานวิปากจิต	๑
ในจตุตถฌานภูมิ ๖ (เว้นอัสัญญัตตภูมิ)		„ „	๑ คือปัญจฌานวิปากจิต	๑
อากาสาณัญจายตนภูมิ ๑		ได้วิธิมุตตจิต ๑	คืออากาสาณัญจายตนวิปากจิต	๑
วิญญานัญจายตนภูมิ ๑	„ „ „	๑	คือวิญญานัญจายตนวิปากจิต	๑
อาภิญญัญจายตนภูมิ ๑	„ „ „	๑	คืออาภิญญัญจายตนวิปากจิต	๑
เนวสัณญานาสัณญายตนภูมิ ๑		ได้วิธิมุตตจิต ๑	คือเนวสัณญานาสัณญายตนวิปากจิต	๑

จำแนกวิธิมุตตจิต ๑๕ โดยบุคคลมีดังนี้

บุคคลคือเหตุบุคคล ๑	ได้วิธิมุตตจิต ๑	คืออุเบกขาสันตริณอกุศลวิปากจิต ๑
บุคคลคือเหตุบุคคล ๑	„ „ „	๑ คืออุเบกขาสันตริณกุศลวิปากจิต ๑
ทวิเหตุบุคคล ๑	„ „ „	๔ คือมหาวีปากญาณวิปยุตตจิต ๔

ดวงใดดวงหนึ่ง

ติเหตุกปฏุชน ๑ ผลบุคคล ๔ ในกาม ได้วิถิมุตตจิต ๔ คือมหาวิปากญาณ-

สัมปยุตตจิต ๔ ดวงใดดวงหนึ่ง

ติเหตุกปฏุชน ๑ ผลบุคคล ๔ ที่ในรูปภูมิ ๑๕ ,, ,, ๕ คือ รูปาวจรวิปาก

จิต ๕ ดวงใดดวงหนึ่งแล้วแต่ภूमินั้นๆ

ติเหตุกปฏุชน ๑ ผลบุคคล ๔ ที่ในอรุภูมิ ,, ,, ๔ คืออรุปาจรวิปากจิต ๔

ดวงใดดวงหนึ่งแล้วแต่ภूमินั้นๆ

๑๘. ถาม จงแปลคาถาทั้งสองดังต่อไปนี้ ?

๑. อเสกขานํ จตฺตจตา

-ลีส เสกขานมฺหุทิเส

น ปญฺญาสวเสธานี

จตฺตปญฺญาส สมฺภวา ฯ

๒. อสํยํ วิถิจิตฺตานิ

กาเมรฺุเป ยถารหํ

จตฺตสฺสจฺจ ติถารุเป

เทวจตฺตลีส ลพฺภเร ฯ

ตอบ คาถาที่หนึ่งแปลความว่า

แสดงจำนวนวิถิจิตที่เกิดขึ้นได้ตามสมควรนั้น คือ

ในสันดานของพระอเสกขบุคคลทั้งหลาย มีย่างมาก ๔๔ ดวง

ในสันดานของพระเสกขบุคคลทั้งหลาย มีย่างมาก ๕๖ ดวง

ในสันดานปฏุชนที่เหลือ มีย่างมาก ๕๔ ดวง

คาถาที่สองแปลความว่า

ในกามภูมิ ๑๑ วิถิจิต ๔๐ ย่อมเกิดขึ้นได้ตามสมควรแก่บุคคล

ในรูปภูมิ ๑๕ วิถิจิต ๖๕ ย่อมเกิดขึ้นได้ตามสมควรแก่บุคคล

ส่วนในอรุภูมิ ๔ วิถิจิต ๔๒ ย่อมเกิดขึ้นได้ตามสมควรแก่บุคคล

๑๙. ถาม จงแสดงจิตที่เกิดขึ้นได้ในบุคคล ดังต่อไปนี้ ?

ก. ทุกคติอเหตุกบุคคล

ข. สุกตติอเหตุกบุคคล

ค. ทวิเหตุกบุคคล

ฌ. ติเหตุกปฏุชนในกามภูมิที่ไม่ได้ฌาน

ง. ติเหตุกปฏุชนในกามภูมิที่ได้ฌาน

จ. ตีเหตุกปฺลชนในรูปภูมิที่ไม่ได้ฌาน

ฉ. ตีเหตุกปฺลชนในรูปภูมิที่ได้ฌาน

ช. ตีเหตุกปฺลชนในรูปภูมิที่ไม่ได้ฌาน

ซ. ตีเหตุกปฺลชนในรูปภูมิที่ได้ฌาน

ตอบ

ก. ทุกคติอเหตุกบุคคล ๑ มีจิตเกิดขึ้นได้ ๓๗ ดวง คือ

อกุศลจิต ๑๒

อเหตุกจิต ๑๗ (เว้นหสิตุปปาตจิต ๑)

มหากุศลจิต ๘

ข. สุตติอเหตุกบุคคล ๑
ค. ทวิเหตุกบุคคล ๑

มีจิตเกิดได้ ๔๑ เท่ากัน คือ

อกุศลจิต ๑๒

อเหตุกจิต ๑๗ (เว้นหสิตุปปาต ๑)

มหากุศลจิต ๘

มหาวิปากญาณวิปยุตตจิต ๔

ฌ. ตีเหตุกปฺลชน ๑ ในกามภูมิที่ไม่ได้ฌาน มีจิตเกิดได้ ๔๕ ดวง คือ
กามจิต ๔๕ (เว้นหสิตุปปาตจิต ๑ มหากิริยาจิต ๘)

ง. ตีเหตุกปฺลชน ๑ ในกามภูมิที่ได้ฌาน มีจิตเกิดได้ ๕๔ ดวงคือ
กายจิต ๔๕ (เว้นหสิตุปปาตจิต ๑ มหากิริยาจิต ๘) มหัคคต
กุศลจิต ๙

จ. ตีเหตุกปฺลชน ๑ ในรูปภูมิที่ไม่ได้ฌาน มีจิตเกิดได้ ๓๐ ดวง คือ

อกุศลจิต ๑๐ (เว้นโทสมูลจิต)

อเหตุกจิต ๑๑ (เว้นฌาน ขิวหา กาย หสิตุปปาต)

มหากุศลจิต ๘

รูปาวจรวิปากจิต ๑ (แล้วแต่ภูมิ)

ฉ. ตีเหตุกปฺลชน ๑ ในรูปภูมิที่ได้ฌาน มีจิตเกิดได้ ๓๙ ดวง คือ

อกุศลจิต ๑๐ (เว้นโทสมูลจิต ๒)

อเหตุกจิต ๑๑ (เว้นฆาน ขิวหา กาย หสฺตฺปปาท)

มหากุสลจิต ๘

มหัคคตกุสลจิต ๙

รูปาวจรวิปากจิต ๑ (แล้วแต่ภูมิ)

ข. ติเหตุกปฺลุชน ๑ ในอรูปภูมิที่ไม่ได้ฌาน มีจิตเกิดขึ้นได้ ๒๐
ดวง คือ

อกุสลจิต ๑๐ (เว้นโทสมฺมุตฺตจิต ๒)

มโนทวารวชิชนจิต ๑

มหากุสลจิต ๘

อรูปาวจรวิปากจิต ๑ (แล้วแต่ภูมิ)

ข. ติเหตุกปฺลุชน ๑ ในอรูปภูมิที่ได้ฌาน มีจิตเกิดขึ้นได้อย่างมาก ๒๔
อย่างน้อย ๒๑

๒๐. ถาม ปรีนิพพานวิธึในกามชวณะมโนทวาร มีกี่อย่าง คืออะไรบ้าง และจะ
แสดงปรีนิพพานวิธึทั้ง ๔ ดังต่อไปนี้ ก. ฌานสมนันตรวิธึ ข. บัจจเวกชณะ
สมนันตรวิธึ ค. อภิญญาสมนันตรวิธึ ง. ชีวิตสมสสีวิธึ ?

ตอบ ปรีนิพพานในกามชวณะมโนทวารวิธึ มี ๔ อย่าง คือ

ชวณะ, ตทารัมมณะ, ภวังก, จุต,

ชวณะ, ตทารัมมณะ, จุต,

ชวณะ, ภวังก, จุต,

ชวณะ, จุต,

การเกิดขึ้นแห่งปรีนิพพานวิธึทั้ง ๔ มีดังนี้ คือ

ก. ฌานสมนันตรวิธึ

พระอรหันต์เมื่อใกล้จะปรีนิพพานนั้น ได้เข้าฌานสมาบัติก่อนเพื่อจะ
ระงับดับเสียซึ่งทุกขเวทนาทั้งปวงที่เกิดขึ้นทางกาย เป็นไปได้ดังนี้ คือ
ภวังกจลณะ, ภวังกบัจเจทะ, มโนทวารวชิชนะ, มหาภิรยาสชณะจิต

ดวงใดดวงหนึ่งมีชื่อว่าปริกรรม, อุปจาร, อนุลอม, โคตรภู, เกิดขึ้นแล้ว ก็ดับไป ต่อจากนั้นมหัคคตกิริยาชวณะจิต ๙ ดวงใดดวงหนึ่ง ซึ่งมีกสิณบัญญัติเป็นอารมณ์เป็นต้นเกิดขึ้น ๆ ตลอดเวลาที่ได้อริชฐานไว้ เมื่อถึงเวลาตามที่ได้กำหนดอริชฐานไว้แล้ว จุติจิตก็เกิดขึ้นในลำดับแห่งฉานจิตครั้งสุดท้าย โดยไม่มีภวังค์คั่น

ข. บัณฑิตเวกขณสมณันตรวิถิ

พระอรหันต์เมื่อใกล้จะปรินิพพาน ได้เข้าฉานสมาบัติก่อนเพื่อจะระงับดับเสียซึ่งทุกข์เวทนาทางปวงที่เกิดขึ้นทางกาย เป็นไปดังนี้คือ ภวังคจลนะ, ภวังคปัจเฉทะ, มโนทวาราวชชนะ, มหาภิรียาชวณะจิตดวงใดดวงหนึ่งมีชื่อว่า ปริกรรม, อุปจาร, อนุลอม, โคตรภู, เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ต่อจากนั้นมหัคคตกิริยาชวณะจิต ๙ ดวงใดดวงหนึ่ง ซึ่งมีกสิณบัญญัติเป็นอารมณ์เป็นต้นเกิดขึ้นเรื่อย ๆ ตลอดเวลาที่ได้อริชฐานไว้ เมื่อถึงเวลาตามที่ได้กำหนดอริชฐานไว้แล้ว บัณฑิตเวกขณมโนทวารวิถิมิหน้าที่พิจารณาองค์ฉานก็เกิดขึ้น ภายหลังที่ได้ออกจากฉานสมาบัติหลายร้อยหลายพันรอบตามสมควรแล้วก็ดับไป ต่อจากนั้นเจตจิตก็เกิดขึ้นในลำดับแห่งบัณฑิตเวกขณชวณะ, จุตี, หรือบัณฑิตเวกขณชวณะ, ภวังค์ จุตี

ค. อภิญาณสมณันตรวิถิ

พระอรหันต์เมื่อใกล้จะปรินิพพานนั้น มีความประสงค์จะแสดงซึ่งอิทธิวิธ อภิญาณะเฉพาะ พระพักตร์ของ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นอัน การแสดงอิทธิวิธอภิญ्यानนั้นมีดังนี้ คือ เข้าป่าทกฉานก่อน เมื่อออกจากป่าทกฉานแล้ว ก็อริชฐานตามความต้องการของตนในที่จะแสดงอิทธิวิธ นั้น เมื่ออริชฐานเสร็จแล้วก็กลับเข้าป่าทกฉานอีก เมื่อออกจากป่าทกฉานครั้งที่สองนี้แล้วอภิญาณวิถิก็เกิดขึ้นดังนี้คือ ภวังคจลนะ, ภวังคปัจเฉทะ, มโนทวาราวชชนะ, ปริกรรม, อุปจาร, อนุลอม, โคตรภู,

อภิญญาภิรียาจิตเกิดขึ้น ๑ ขณะ ในขณะที่อภิญญาภิรียาจิตเกิดขึ้นนั่นเอง
 ฤทธิ์ต่าง ๆ ก็สำเร็จได้ตามความประสงค์ของตน ภายหลังที่อภิญญาภิรียา
 ดับลงแล้ว จิตฺตจิตก็เกิดขึ้นติดต่อกจากอภิญญาภิรียาขณะ, จุตติ, หรือ
 อภิญญาภิรียาขณะ, ภวังก, จุตติ

ฌ. ชีวิตสมถัสสวัก

พระอนาคามีบุคคลเมื่อใกล้จะตายโดยอาศัยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ
 ถูกกระทำร้ายโดยบุคคลอื่นก่อนขึ้นก็ตี หรือตนเองทำลายตนเองก็ตี หรือ
 จะเป็นความตายตามวิสัยธรรมดาเหล่านี้ก็ตี อรหัตตมคควิธีย่อมเกิด
 ขึ้นได้ดังนี้คือ ภวังกจลนะ, ภวังกบัจเจทะ, มโนทวารวิชชนะ มหา-
 กุศลญาณสัมปยุตตขณะดวงใดดวงหนึ่งชื่อว่าปริกรรม, อุปจาร, อนุลอม,
 ไวทาน เกิดขึ้นเป็นลำดับ ๆ แล้วก็ดับลงต่อจากนั้นอรหัตตมคคจิตก็เกิด
 ขึ้น ๑ ขณะแล้วก็ดับไป ในลำดับนั้นอรหัตตผลจิตก็เกิดขึ้น ๒ ขณะ
 ภายหลังจากอรหัตตผลจิตได้ดับลงแล้ว บัจจเวกขณะของมโนทวารวิถีที่ทำ
 หน้าที่พิจารณา มรรค, ผล, นิพพาน และกิเลสที่ประหารไปแล้วก็เกิด
 ขึ้นหลายครั้งตามสมควร ภายหลังจากบัจจเวกขณะขณะได้ดับลงแล้วจุตติก็เกิด
 ขึ้นติดต่อกจากบัจจเวกขณะขณะ, จุตติ, หรือบัจจเวกขณะขณะ, ภวังก, จุตติ

อนึ่ง ผู้ที่จะสำเร็จเป็นพระอรหันต์เมื่อเวลาใกล้จะตายนั้น มิใช่แต่
 พระอนาคามีบุคคลจำพวกเดียว ติเหตุกปฏฺชน, พระโสดาบันบุคคล,
 พระสกทาคามีบุคคลก็มีได้คือ ติเหตุกปฏฺชนทั้งหลายเมื่อใกล้จะตายได้
 สำเร็จเป็นพระอรหันต์นั้น มคควิธที่ ๔ และบัจจเวกขณะวิถีของมคค-
 วิธินั้น ๆ ย่อมเกิดขึ้นตามลำดับเสียก่อนแล้ว ปรินิพพานจุตติจึงจะเกิด ถ้า
 เป็นพระโสดาบันบุคคลก็คงเกิดแต่มคควิธที่เบองบน ๓ และบัจจเวกขณะ
 วิธที่เบองบน ๓ เท่านั้น ถ้าเป็นพระสกทาคามีบุคคลก็คงเกิดแต่มคควิธ
 ที่เบองบน ๒ และบัจจเวกขณะวิถีเบองบน ๒ เท่านั้น

๒๑. ถาม ปรีนิพพานวิถีสี่ ๔ ที่เกิดติดต่อกันกับอุปปนาชวณะเหล่านั้นมีความหมายอย่างไร เกิดในภุมิไหนได้ และอารมณ์ของปรีนิพพานวิถีสี่เหล่านั้นไม่เป็นกรรม, กรรมนิमित, คตินิमितแต่อย่างไร ที่เป็นเช่นนั้น เพราะเหตุใด?

ตอบ ปรีนิพพานวิถีสี่ ๔ ที่เกิดติดต่อกันกับอุปปนาชวณะเหล่านั้นมีความหมายดังนี้ คือ

๑. ฌานสมณันตรวิถีสี่ = หมายความว่า ปรีนิพพานจิตของพระอรหันต์ที่เกิดขึ้นต่อจากฌานสมาบัติวิถีสี่โดยไม่มีวิถีสี่อื่น ๆ มาคั่น

๒. ปัจจเวกขณะสมณันตรวิถีสี่ = หมายความว่า ปรีนิพพานจิตของพระอรหันต์ที่เกิดขึ้นต่อจากการพิจารณาองค์ฌาน โดยไม่มีวิถีสี่อื่น ๆ มาคั่น

๓. อภิญญาสมณันตรวิถีสี่ = หมายความว่า ปรีนิพพานจิตของพระอรหันต์ที่เกิดขึ้นต่อจากอภิญญาจิต ซึ่งเกี่ยวกับการแสดงอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ โดยไม่มีวิถีสี่อื่น ๆ มาคั่น

๔. ชีวตสมสัสตวิถีสี่ = หมายความว่า ปรีนิพพานจิตของพระอรหันต์ที่เกิดขึ้นต่อจากการพิจารณา มรรค, ผล, นิพพาน, กิเลสที่ประหารไปแล้ว โดยไม่มีวิถีสี่อื่น ๆ มาคั่น

อันสี่สละของขันธ ๕ นั้นมีอยู่ ๒ อย่าง คือ ๑. วิภวีสสละ ได้แก่ชีวิตินทรีย์เจตสิกและชีวิตรูป ซึ่งเป็นหัวข้อของวิภวีสทุกข้ออย่างหนึ่ง ๒. กิเลสสละ ได้แก่โมหะเจตสิกซึ่งเป็นหัวข้อของกิเลสทั้งหลายอย่างหนึ่ง

ในบรรดาสี่สละทั้ง ๒ อย่างนี้ ชีวิตินทรีย์และชีวิตรูปอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้ง ๒ อย่างมีอยู่ตราบใด ตราบนั้นสัตว์ทั้งปวงนั้นก็ยังไม่ว่าตายเมื่อสี่สละทั้งสองอย่างนี้ดับลงไปไม่เกิดอีกต่อไปแล้ว ก็เรียกว่าสัตว์นั้นตายได้ ฉะนั้นชีวิตินทรีย์เจตสิกและชีวิตรูปทั้ง ๒ อย่างนี้จึงได้ชื่อว่าวิภวีสสละ ส่วนกิเลสทั้งหลายเมื่อยังมีโมหะเจตสิกอยู่เพียงใดก็ได้ชื่อว่า

กิเลสเหล่านั้นยังไม่สูญสิ้นอยู่เพียงนั้น แต่เมื่อโมหะเจตสิกดับสูญสิ้นไม่มีการเกิดอีกต่อไปได้แล้ว กิเลสทั้งหลายเหล่านั้นก็ดับสูญสิ้นไปด้วย ฉะนั้นโมหะเจตสิกจึงได้ชื่อว่า กิเลสสี่สั

พุทธมามกชนผู้ใดคนหนึ่ง เมื่อมีโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ เกิดขึ้นแล้ว ก็รู้สึกมีความเบื่อหน่ายในการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏสงสาร แล้วก็ตั้งใจปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐานทั้ง ๔ จนสำเร็จมรรค, ผล ตามลำดับ เมื่ออรหัตตมัคคิวิเกิดขึ้น โมหะเจตสิกซึ่งเป็นกิเลสสี่สัก็ถูกประหารโดยเด็ดขาด ในเวลานั้นชีวิตินทรีย์เจตสิกและชีวิตรูปซึ่งเป็นวัฏฏสี่สัก็ดับลงพร้อมกัน ฉะนั้นพระอรหันต์นี้จึงได้ชื่อว่าชีวิตสมสับุคคล และวิถิจิตก็ชื่อว่าชีวิตสมสัวิถิ ดังแสดงวจนัตถะว่า

“ชีวิต น สมิ อวิชาสัติ อสุตติ = ชีวิตสมสั”

หัวใจอวิชาที่ดับลงพร้อมกันกับชีวิตินทรีย์เจตสิกและรูป มีแก่บุคคลใด ฉะนั้นบุคคลนั้นชื่อว่า ชีวิตสมสั

อนึ่ง ที่กล่าวว่าอวิชา และชีวิตินทรีย์ดับลงพร้อมกันนั้น มิได้หมายความว่าดับในขณะจิตดวงเดียวกันหรือวิถิเดียวกัน หากแต่เป็นเวลาเดียวกันเท่านั้น เพราะเมื่ออรหัตตมัคคิวิเกิดขึ้นทำการประหารอวิชาดับสูญลง ต่อแต่นั้นปัจเจกขณะวิถิที่มีการพิจารณา มรรค, ผล, นิพพาน ต้องเกิดขึ้นเสียก่อน ชีวิตินทรีย์เจตสิกและรูปจึงจะดับลงต่อภายหลัง จะห่างจากกันหลายวิถิก็จจริง แต่เมื่อว่าโดยเวลาแล้ว ความดับลงของสี่สัทั้ง ๒ อย่างนี้ ก็กล่าวได้ว่าดับลงพร้อม ๆ กัน ฉะนั้นปรีนิพพานวิถินี้จึงชื่อว่าชีวิตสมสัวิถิ

ในบรรดาปรีนิพพานวิถิทั้ง ๔ อย่างนี้

ฌานสมนันตรวิถิ } ทั้ง ๒ วิถินี้เกิดได้ในการะสูตติภูมิ ๗ รูปภูมิ ๑๕
ปัจเจกขณะสมนันตรวิถิ } อรูปภูมิ ๔ (เว้นอสัญญะสูตติภูมิ ๑)

อภิญญาสมนันตวิธิ = เกิดได้ในกามสัคคิภุมิ ๗ รูปภูมิ ๑๕ (เว้น
อัสัญญสัคคิภุมิ ๑) เท่านั้น

ชีวิตสมสสิวิธิ = เกิดได้ในกามสัคคิภุมิ ๗

อารมณ์ของปรินิพพานวิธิทั้ง ๔ เหล่านี้ไม่เป็นธรรม, กรรมนิमित,
อดินิมิต, แต่เหล่าใดนั้น เพราะในสันดานของพระอรหันต์ไม่มีกุศลกรรม
และอกุศลกรรม ด้วยเหตุนี้มนิตทั้ง ๓ อย่างนั้นจึงไม่ปรากฏ

หมายเหตุ อภิญญาสมนันตวิธิเกิดไม่ได้ในอรุภภูมิ เพราะอรุภพรหม
ทั้งหลายไม่มีรูปบัญญัติจกมานที่เป็นบาทเบื้องต้นแห่งการทำอภิญญา ชีวิต
สมสสิวิธิเกิดไม่ได้ในอรุภภูมิ อรุภภูมินั้น เพราะพรหมทั้งหลายไม่มีการ
ตายโดยอาศัยกายิกทุกขเวทนา หรือเจตสิกทุกขเวทนา

๒๒. ถาม อภิญญาสมนันตวิธินี้ เป็นอภิญญาชนิดไหน และวิธิจิตของทวารกที่อยู่
ในครรรค์มารดานั้นเกิดได้กี่วิธิ คืออะไรบ้าง ?

ตอบ อภิญญาสมนันตวิธิเป็นอภิญญาชนิดที่เป็นอิทธิวิธิ และวิธิจิตของทวารก
ที่อยู่ในครรรค์มารดานั้นเกิดได้ ๔ วิธิ คือ ๑. โสตทวารวิธิ ๒. ชิวหา
ทวารวิธิ ๓. กายทวารวิธิ ๔. มโนทวารวิธิ ส่วนจักขุทวารวิธิ, ฆาน
ทวารวิธิ, ที่ไม่เกิดนั้น เพราะทวารกไม่มีการลิ้มตาและไม่มีการหายใจ
ทางจมูก

๒๓. ถาม บุคคลที่เข้านิโรธสมาบัติได้นั้น ได้แก่บุคคลจำพวกใด และภูมิไหน ใน
ขณะที่กำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่นั้น เมื่อมีอันตรายเกิดขึ้นแล้ว บุคคลนั้น
จะได้รับอันตรายจนถึงสิ้นชีวิตได้หรือไม่ ถ้าได้รับอันตรายก็ดีหรือมิได้
รับอันตรายก็ดี จงยกเหตุผลขึ้นแสดงด้วย?

ตอบ บุคคลที่เข้านิโรธสมาบัติได้นั้น ได้แก่พระอนาคามีบุคคลจำพวกหนึ่ง พระ
อรหันตบุคคลจำพวกหนึ่ง ที่ได้สมาบัติ ๙ ที่ได้กามสัคคิภุมิ ๗ รูปภูมิ ๑๕
(เว้นอัสัญญสัคคิภุมิ) ในขณะที่กำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่นั้น เมื่อมี

อันตรายเกิดขึ้น อันตรายต่าง ๆ เหล่านี้มีอาชที่จะทำลายชีวิตของบุคคล เหล่านี้ได้ การที่อันตรายต่าง ๆ มีอาชที่จะทำลายชีวิตของบุคคลเหล่านี้ได้ นั้น ก็เพราะด้วยอำนาจแห่งสมาธิวิปัสสนาธิ สมาธิวิปัสสนาธิคือสมาธิ ที่แผ่ซึมซาบทั่วไปในร่างกายของบุคคลที่กำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่

๒๔. ถาม จงแสดงความหมายในบุพพกิจทั้ง ๔ ที่เกี่ยวกับการเข้านิโรธสมาบัติตั้งต่อไปนี้ นานาพัทธวิโกปนะ สังฆปฏิมานะ สัตถุบัฏโกสนะ อัทธานปริเฉทะ และในบุพพกิจทั้ง ๔ อย่างนี้ ในกามภूमินั้นอย่างไหนจำเป็นที่สุดที่จะต้องทำโดยเว้นไม่ได้ ในรูปภूमินั้นอย่างไหนจำเป็นและไม่จำเป็น

ตอบ ความหมายในบุพพกิจทั้ง ๔ ที่เกี่ยวกับการเข้านิโรธสมาบัติมีดังนี้

๑. นานาพัทธวิโกปนะ หมายความว่า การอธิษฐานว่าเครื่องบริขารต่าง ๆ ของข้าพเจ้าที่มีอยู่ ณ ที่อันจง พ้นจากภยอันตราย ทั้งปวง มี อคคิภย, อทกภย, โจรภย เป็นต้น

๒. สังฆปฏิมานะ หมายความว่า การอธิษฐานว่าเมื่อสงฆ์ประชุมกัน ต้องการพบตัวข้าพเจ้าแล้วก็ให้ออกได้

๓. สัตถุบัฏโกสนะ หมายความว่า การอธิษฐานว่าเวลาที่พระพุทธรองค์ทรงต้องการพบตัวข้าพเจ้าแล้วขอให้ออกได้

๔. อัทธานปริเฉท หมายความว่า การอธิษฐานกำหนดพิจารณาตรวจดูกาลเวลาอายุของตน ว่าตนนี้จะมีอายุยืนต่อไปในวันข้างหน้าได้อีกเท่าใด และกำหนดเวลาที่เข้านิโรธสมาบัติ

ในบุพพกิจทั้ง ๔ นี้ อัทธานปริเฉทเป็นกิจที่จำเป็นที่สุดสำหรับในกามภूमิจะเว้นเสียมิได้ สำหรับนานาพัทธวิโกปนะ, สังฆปฏิมานะ, สัตถุบัฏโกสนะ, ทั้ง ๓ นี้ไม่สู้จะจำเป็นเท่าใดนัก สำหรับในกามภूमินั้น ทำก็ได้ ไม่ทำก็ได้ แม้ว่าจะไม่ได้ทำการอธิษฐานที่เกี่ยวกับนานาพัทธวิโกปนะไว้ก็ตาม บริขารที่มีติดอยู่กับตัวของท่านนั้น จักไม่มีการเป็นอันตรายแต่ประการใด ๆ อย่างแน่นอน ส่วนสังฆปฏิมานะมานมานะนั้นถึง

แม้จะไม่ได้อธิษฐานไว้ ถ้าหากว่าสงฆ์ต้องการพบตัวเวลาใด ก็สั่งให้พระสงฆ์พระรูปใดรูปหนึ่งไปตามโดยไปยืนใกล้ ๆ พอที่จะได้ยินเสียงแล้วพระสงฆ์ผู้ไปตามนั้นก็กล่าวว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า บัดนี้คณะสงฆ์ต้องการพบพระผู้เป็นเจ้า ขอให้พระผู้เป็นเจ้ารีบไปหา ณ บัดนี้ ก็จะออกจากนิโรธสมาบัติได้ทันที สัตถุปักโกสนะ ก็คงเป็นเช่นเดียวกัน คือเมื่อพระพุทธร่องค์ทรงต้องการพบตัวเวลาใดพระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่งก็ไปตาม โดยเข้าไปยืนใกล้ ๆ พอที่จะได้ยินเสียง แล้วกล่าวว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า บัดนี้สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงมีพระราชภาระกิจอันสำคัญ มีพระราชประสงค์ใครจะทรงพบ ขอให้พระผู้เป็นเจ้ารีบไปเฝ้า ณ บัดนี้ ก็จะออกจากนิโรธสมาบัติได้ทันที หรือมิฉะนั้นพระองค์ก็อธิษฐานเรียกให้มาเฝ้าโดยตรงก็ได้ โดยไม่จำเป็นที่จะต้องใช้ให้พระรูปใด ๆ ไปถาม

ในรูปภูมินั้นไม่จำเป็นเลยทั้ง ๔ อย่าง ถ้าจะทำก็คงทำแต่อัทธาน-ปริจเฉทอย่างเดียวคือการกำหนดเวลาเข้า

๒๕. ถาม จงแสดงจิตที่เกิดได้ในบุคคลดังต่อไปนี้ ?

- ก. จิตที่เกิดแก่สุนัขได้ แต่เกิดแก่มนุษย์ไม่ได้
 - ข. จิตที่เกิดแก่มนุษย์ได้ แต่เกิดแก่สุนัขไม่ได้
 - ค. จิตที่เกิดแก่สุนัขและมนุษย์ได้ทั้งสอง
 - ฌ. จิตที่เกิดแก่สุนัขและมนุษย์ไม่ได้ทั้งสอง
 - ง. จิตที่เกิดแก่รูปพรหมได้ แต่เกิดแก่อรูปพรหมไม่ได้
 - จ. จิตที่เกิดแก่อรูปพรหมได้ แต่เกิดแก่รูปพรหมไม่ได้
 - ฉ. จิตที่เกิดแก่รูปพรหมและอรูปพรหมได้ทั้งสอง
 - ช. จิตที่เกิดแก่รูปพรหมและอรูปพรหมไม่ได้ทั้งสอง
- ตอบ
- ก. จิตที่เกิดแก่สุนัขได้ แต่เกิดแก่มนุษย์ไม่ได้ ไม่มี
 - ข. จิตที่เกิดแก่มนุษย์ได้ แต่เกิดแก่สุนัขไม่ได้ มี ๔๓ ดวง คือ หส-

ตูปาทจิต ๑ มหาวิปากจิต ๘ มหาภิรยจิต ๘ มหัคคตกุศลจิต ๘
มหัคคตภิรยจิต ๘ โลกุตตรจิต ๘

ค. จิตที่เกิดแก่สุนัขและมนุษย์ได้ทั้งสอง มี ๓๗ ดวง คือ อกุศล
จิต ๑๒ อเหตุกจิต ๑๗ (เว้นหสิตูปาทจิต ๑) มหากุศลจิต ๘

ฌ. จิตที่เกิดแก่สุนัขและมนุษย์ไม่ได้ทั้งสอง มี ๙ ดวง คือ มหัคคต
วิปากจิต ๙

ง. จิตที่เกิดแก่รูปพรหมได้ แต่เกิดแก่รูปพรหมไม่ได้ มี ๒๗ ดวง
คือ อเหตุกจิต ๑๑ (เว้นมโนทวารวชชนจิต ๑) รูปาวจรจิต ๑๕
โสดาปัตติมัคคจิต ๑

จ. จิตที่เกิดแก่รูปพรหมได้ แต่เกิดแก่รูปพรหมไม่ได้ มี ๔ ดวง
คือ อรูปาวจรวิปากจิต ๔

ฉ. จิตที่เกิดแก่รูปพรหมและรูปพรหมได้ทั้งสอง มี ๔๒ ดวง คือ
อกุศลจิต ๑๐ มโนทวารวชชนจิต ๑ มหากุศลจิต ๘ มหาภิรยจิต ๘
อรูปกุศลจิต ๔ อรูปภิรยจิต ๔ โลกุตตรจิต ๗ (เว้นโสดาปัตติมัคคจิต ๑)

ช. จิตที่เกิดแก่รูปพรหมและรูปพรหมไม่ได้ทั้งสอง มี ๑๖ ดวง คือ
โทสมูลจิต ๒ ฆานวิญญานจิต ๒ ชิวหาวิญญานจิต ๒ กายวิญญาน
จิต ๒ มหาวิปากจิต ๘

๒๖. ถาม ปัญจทวารวิถีและมโนทวารวิถี ที่เกิดในกามภูมิโดยเฉพาะนั้นมีกี่อย่างคือ
อะไรบ้าง และจงแสดงจิตที่เกิดในบุคคลดังต่อไปนี้ ?

ก. โสดาบันบุคคลในกามภูมิ	ที่ไม่ได้ฌานและได้ฌาน
ข. โสดาบันบุคคลในรูปภูมิ	ที่ไม่ได้ฌานและได้ฌาน
ค. โสดาบันบุคคลในอรูปภูมิ	ที่ไม่ได้ฌานและได้ฌาน
ฌ. สกทาคามีบุคคลในกามภูมิ	ที่ไม่ได้ฌานและได้ฌาน
ง. อนาคามีบุคคลในกามภูมิ	ที่ไม่ได้ฌานและอนาคามีบุคคล
ในรูปภูมิที่ได้รูปฌาน

จ. พระอรหันตบุคคลในกามภูมิ ที่ได้ฉานและอรหันตบุคคลในรูปภูมิที่ได้ฉาน

ตอบ ปญฺหาวารวธิ และมโนทวารวธิที่เกิดในกามภูมิโดยเฉพาะนี้มี ดังนี้
ปญฺหาวารวธิที่เกิดในกามภูมิโดยเฉพาะมี ๖๘ คือ

ฆานทวารวธิ ๒๐ ได้แก่กัฏุมหั้นตารมณ ๓ มหั้นตารมณ ๔ ปริตตารมณ ๖ อติปริตตารมณ ๗

ชีวาทวารวธิ ๒๐ ได้แก่กัฏุมหั้นตารมณ ๓ มหั้นตารมณ ๔ ปริตตารมณ ๖ อติปริตตารมณ ๗

กายทวารวธิ ๒๐ ได้แก่กัฏุมหั้นตารมณ ๓ มหั้นตารมณ ๔ ปริตตารมณ ๖ อติปริตตารมณ ๗

จักขุทวารวธิ ๔ ได้แก่กัฏุมหั้นตารมณ ตทารัมมณะวาระ ๑ อติ-
มหั้นตารมณ ชวนะวาระที่มีอาคันตูกวังค์ ๑ มหั้นตารมณที่มีอาคันตูก
กวังค์ ๒

โสททวารวธิ ๔ ได้แก่กัฏุมหั้นตารมณตทารัมมณะวาระ ๑ อติ-
มหั้นตารมณ ชวนะวาระที่มีอาคันตูกกวังค์ มหั้นตารมณที่มีอาคันตูก
กวังค์ ๒

มโนทวารวธิที่เกิดในกามภูมิโดยเฉพาะมีดังนี้ คือ

อติวิภูตารมณตทารัมมณะวาระ ๖ วิธิ

“ ” ชวนะวาระที่มีอาคันตูกกวังค์ ๘ วิธิ

วิภูตารมณที่มีอาคันตูกกวังค์ ๘ วิธิ

สรุปวิธิทั้งหมดที่มีกัฏุสชวนะ หรืออกัฏุสชวนะ หรืออพยาคตที่ชวนะ
ไม่เกิดตทณวัตติก

มโนทวารวธิ ๑๒ วิธิที่เกิดต่อจาก ฆาน, ชิวทา, กายทวารวธิ

ก. โสตาบันบุคคลในกามภูมิที่ไม่ได้ฉานมีจิตเกิดได้ ๔๑ ดวง คือ

อกุศลจิต ๗ (เว้นเทวิฏฐิตตสัมปยุตตจิต ๔ วิจิกจนาสัมปยุตต
จิต ๑)

อเหตุกจิต ๑๗ (เว้นหสิตุปปาทจิต ๑)

มหากุศลจิต ๘

มหาวีปាកจิต ๘

โสดาปัตติผลจิต ๑

โสดาบันบุคคลในกามภูมิที่ได้ฌานมีจิตเกิดได้ ๕๐ ดวง คือเพิ่ม
มหัคคตกุศลจิต ๙

ข. โสดาบันบุคคลในรูปภูมิที่ไม่ได้ฌานมีจิตเกิดได้ ๒๖ ดวง คือ

ทิฏฐิตตวิปยุตตจิต ๔

อุทฺธจฺจสํปยุตตจิต ๑

อเหตุกจิต ๑๑ (เว้นฆาน, ชิวหา, กาย หสิตุปปาท)

มหากุศลจิต ๘

รูปาวจรวิปាកจิต ๑ (แล้วแต่ภูมิ)

โสดาปัตติผลจิต ๑

โสดาบันบุคคลในรูปภูมิที่ได้ฌานมีจิตเกิดได้ ๓๕ ดวง คือเพิ่ม
มหัคคตกุศลจิต ๙

ค. โสดาบันบุคคลในอรูปภูมิที่ไม่ได้ฌานมีจิตเกิดได้ ๑๖ ดวงคือ

ทิฏฐิตตวิปยุตตจิต ๔

อุทฺธจฺจสํปยุตตจิต ๑

มโนทวารวชชนจิต ๑

มหากุศลจิต ๘

อรุปีวิปាកจิต ๑ (เว้นแต่ภูมิ)

โสดาปัตติผลจิต ๑

โสดาบันบุคคลในอรูปภูมิที่ได้ฌานมีจิตเกิดได้อย่างมาก ๒๐, ๑๙,
๑๘, ๑๗ แล้วแต่ภูมิที่ตนเกิดอยู่ คือ

อากาสาัญญาตณพรมเพิ่มอรุปกุศลจิต ๔ รวมเป็น ๒๐

วิญญาณัญญาตณพรมเพิ่มอรุปกุศลเบ้องบน ๓ ๑๙

อากิญจัญญาตณพรมเพิ่มอรุปกุศลเบ้องบน ๒ ๑๘

เนวสัณญานาสัญญาตณพรมเพิ่ม

เนวสัณญานาสัญญาตณกุศลจิต ๑ ๑๗

ฌ. สกทคามิบุคคลในกามภูมิที่ไม่ได้ฌานมีจิตเกิดได้ ๔๑ ดวง คือ

อกุศลจิต ๗ (เว้นทิฏฐิคติสัมปยุตตจิต ๔ วิจิกิจฉา
สัมปยุตตจิต ๑)

อเหตุกจิต ๑๗ (เว้นหสิตุปปาทจิต ๑)

มหากุศลจิต ๘

มหาวิปากจิต ๘

สกทคามิผลจิต ๑

สกทคามิบุคคลในกามภูมิที่ได้ฌานมีจิตเกิดได้ ๕๐ ดวง คือเพิ่ม

มหัคคตกุศลจิต ๔

ง. อนาคามิบุคคลในกามภูมิที่ไม่ได้ฌานมีจิตเกิดได้ ๓๙ ดวง คือ

ทิฏฐิคติวิปยุตตจิต ๔

อุทธัจจสัมปยุตตจิต ๑

อเหตุกจิต ๑๗ (เว้นหสิตุปปาทจิต ๑)

มหากุศลจิต ๘

มหาวิปากจิต ๘

อนาคามิผลจิต ๑

อนาคามิบุคคลในรูปภูมิที่ได้รูปฌานมีจิตเกิดได้ ๓๑ ดวง คือ

ทิฏฐิคติวิปยุตตจิต ๔

อุทธัจจสัมปยุตตจิต ๑

อเหตุกจิต	๑๑ (เว้น ฆาน, ชิวหา, กาย, หลิตุปปาท)
มหากุศลจิต	๘
รูปาวจรกุศลจิต	๕
รูปาวจรวิปากจิต	๑ (แล้วแต่ภุมิ)
อนาคามีผลจิต	๑

จ. พระอรหันตบุคคลในกามภุมิที่ได้ฌาน มีจิตเกิดได้ ๔๔ ดวง คือ

อเหตุกจิต	๑๘
มหากิริยาจิต	๘
มหาวิปากจิต	๘
มหัคคตกิริยาจิต	๙
อรหัตตผลจิต	๑

พระอรหันตบุคคลในอรุภุมิที่ได้ฌาน มีจิตเกิดได้ยากมาก ๑๕,
๑๔, ๑๓, ๑๒, แล้วแต่ภุมิที่ตนเกิดอยู่ คือ

มโนทวารวชชนจิต	๑
มหากิริยาจิต	๘
อรุปาวจรวิปากจิต	๑ (แล้วแต่ภุมิ)
อรหัตตผลจิต	๑ รวมเป็น ๑๑ ดวง

ในจำนวน ๑๑ ดวงนี้

พระอรหันตบุคคลที่อยู่ในอาภาณัญญายตณภุมิ เพิ่มอรุปาวจรกิริยา
จิต ๔ รวมเป็น ๑๕

พระอรหันตบุคคลที่อยู่ในวิญญานัญญาตนภูมิ เพิ่มอรุปาวจรกิริยา
จิตเบื้องบน ๓ รวมเป็น ๑๔

พระอรหันตบุคคลที่อยู่ในอาภิกขัญญาตนภูมิ เพื่ออรุปาวจรกิริยา
จิตเบื้องบน ๒ รวมเป็น ๑๓

พระอรหันตบุคคลที่อยู่ในเนวสัณญานาสัณญาตนภูมิ เพิ่มเนว-
สัณญานาสัณญาตนกิริยาจิต ๑ รวมเป็น ๑๒

๒๗. ถาม จงจำแนกวิธีจิตโดยภูมิดังต่อไปนี้ ?

ก. วิธีจิต ๘๐ โดยกามภูมิ ๑๑

ข. ,, ,, ๖๔ โดยรูปภูมิ ๑๕

ค. ,, ,, ๔๒ โดยอรุปภูมิ ๔

ตอบ ก. จำแนกวิธีจิต ๘๐ โดยกามภูมิ ๑๑ คือ

๑. ในอบายภูมิ ๔ มีวิธีจิตเกิดได้ ๓๗ คือ

อกุศลจิต ๑๒

ลหุตกจิต ๑๗ (เว้นหสิตุปาทจิต ๑)

มหากุศลจิต ๘

๒. ในกามสุคติภูมิ ๗ วิธีจิตเกิดได้ทั้ง ๘๐

ข. จำแนกวิธีจิต ๖๔ โดยรูปภูมิ ๑๕ คือ

๑. ในรูปภูมิ ๑๑ (เว้นสุทธาวาสภูมิ ๕) วิธีจิตเกิดได้ทั้ง ๖๔

๒. ในสุทธาวาสภูมิ ๕ มีวิธีจิตเกิดได้ ๕๔ เว้น ๑๐ ดวง คือ

ทัญญิตตสัมปยุตตจิต ๔

วิจิกิจฉาสัมปยุตตจิต ๑

มรรคเบืองต่ำ ๓

ผลเบืองต่ำ ๒

ค. จำแนกวิถิจิต ๔๒ โดยอรุณภูมิ ๔

๑. ในอากาสนัญจายตนภูมิ วิถิจิตเกิดได้ทั้ง ๔๒

๒. ในวิญญานัญจายตนภูมิ มีวิถิจิตเกิดได้ ๔๐ เว้น ๒ ดวง คือ

อากาสนัญจายตนกุศล ๑ กิริยา ๑

๓. ในอากิญจัญญายตนภูมิ มีวิถิจิตเกิดได้ ๓๘ เว้น ๔ ดวง คือ

อากาสนัญจายตนกุศล ๑ กิริยา ๑

วิญญานัญจายตนกุศล ๑ กิริยา ๑

๔. ในเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ มีวิถิจิตเกิดได้ ๓๖ ภูมิ เว้น ๖ ดวง คือ

อากาสนัญจายตนกุศล ๑ กิริยา ๑

วิญญานัญจายตนกุศล ๑ กิริยา ๑

อากิญจัญญายตนกุศล ๑ กิริยา ๑

๒๘. ถาม ฌานสมาบัติ, ผลสมาบัติ ทั้งสองนี้เป็นสมาบัติวิถิตด้วยกัน แต่ในผลสมาบัตินั้นไม่มีชื่อตามลำดับมีแต่ชื่อว่าอนุลอมทั้ง ๔ ขณะ ส่วนในฌานสมาบัติมีชื่อว่า ปริกัมม, อุปจาร, อนุลอม, โคตรภูมิ ตามลำดับที่เป็นเช่นนั้นเพราะเหตุไร ?

ตอบ ที่เป็นเช่นนั้น เพราะการเกิดของฌานจิตและผลจิต ไม่เหมือนกันนั่นเอง หมายความว่า ฌานจิตที่เกิดขึ้นในขณะที่ได้ฌานครั้งแรก กับฌานจิตที่เข้าฌานสมาบัตินั้นเป็นกุศลชาติหรือกิริยาชาติด้วยกัน ฉะนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องชื่อตามลำดับ แต่สำหรับผลสมาบัติวิถิตนั้น มีแต่ผลจิตที่เป็นวิปากชาติเกิดขึ้นอย่างเดียว มัคคจิตไม่เกิดอีกเพราะกามชวณะที่มีชื่อว่า ปริกรรม, อุปจาร, อนุลอม, โคตรภูมิ นั้นต้องมีอุปปนาชวณะที่เป็นชาติเดียวกันกับตนเกิดขึ้นติดต่อกัน สำหรับกามชวณะที่ในผลสมาบัติวิถิตนั้น ไม่มีอุปปนาชวณะชาติเดียวกันกับตนมาเกิดต่อ มีแต่ผลจิตที่เป็นวิปากชาติ

เท่านั้นมาเกิดต่อ ฉะนั้นจึงไม่มีชื่อตามลำดับ คงมีแต่ชื่อว่า อนุโลม ๆ ทั้ง ๔ ขณะ

๒๘. ถาม เพราะเหตุไรกามชวณะ จึงมีชื่อว่า ปริกัมม, อุปจาร, อนุโลม, โคตรภู และโวทานให้อธิบาย พร้อมกับยกวจนัตถะขึ้นแสดงด้วย ?

ตอบ ปริกักรม กามชวณะที่ชื่อว่าปริกักรม เพราะว่าเป็นเหตุแห่งการจัดแจงปรุงแต่งสร้างเพื่อให้อุปปนาชวณะเกิด กล่าวคือ ฌาน อภิญญา มรรค ผล เกิดขึ้น ฉะนั้นจึงชื่อว่า ปริกักรมดังแสดงวจนัตถะว่า อินทริย สมตาทิหิ ปริโตภาเคหิ อุปปนา กรียติ สุขชัยต เอเตนาคิ = ปริกัมม

พระโยคิบุคคลพึงจัดแจงปรุงแต่งสร้างอุปปนาเป็นส่วน ๆ โดยความรอบคอบมีการสมาธิเสมอแห่งอินทริย์ทั้ง ๕ ด้วยชวณะจิตนี้ ฉะนั้นชวณะจิตที่เป็นแห่งการจัดแจงปรุงแต่งสร้างอุปปนาชวณะให้เกิดขึ้นนั้น ชื่อว่า ปริกักรม

หรืออีกนัยหนึ่ง ปริกโรต อุปปนํ อภิสงฺขโรตฺติ = ปริกัมม ชวณะจิตโดย้อมจัดแจงปรุงแต่ง ฌาน อภิญญา มรรค ผล ซึ่งเป็นอุปปนาให้เกิดขึ้น ฉะนั้นชวณะจิตนั้นชื่อว่า ปริกักรม

อุปจาร กามชวณะที่ชื่อว่า อุปจาร เพราะเป็นชวณะที่เกิดขึ้นภายในขอบเขตของอุปปนาชวณะ ดังแสดงวจนัตถะว่า อุปปนาย อุปฺเปจฺจจรตฺติ = อุปจารโ ชวณะจิตโดย้อมเกิดขึ้นใกล้ชิดกับอุปปนา ฉะนั้นชวณะจิตนั้นชื่อว่า อุปจาร

หรืออีกนัยหนึ่ง สมีเป จรตฺติ = อุปจารโ

ชวณะจิตโดย้อมเกิดขึ้นใกล้ชิดกับอุปปนา คือ ฌาน อภิญญา มรรค ผล ฉะนั้น ชวณะจิตนั้นชื่อว่า อุปจาร

อนุโลม กามชวณะที่ชื่อว่า อนุโลมนั้น เพราะเป็นไปตามควรแก่อุปปนาโดยการแหวกไล่ธรรมชาติที่เป็นปฏิบัติแห่งหนึ่ง ฉะนั้น จึงชื่อว่า

อนุโลม ดังแสดงวจนัตถะว่า ปจฺจนีกรรมม วิธมเนน อปฺปนาย
 อนุกุลนฺติ = อนุโลม

ชวณะจิตย่อมเป็นไปตามควรแก่อุปปนา โดยการแหวกไล่ธรรมที่เป็น
 ปฏิปักษ์ต่อกัน ฉะนั้นชวณะจิตนั้นชื่อว่า อนุโลม

หรืออีกนัยหนึ่ง “ปุพฺพปฺรานิ อนฺโหลเมตฺติ อนฺโหลม”

ชวณะจิตใจย่อมเกิดขึ้นคล้อยตามชวณะทั้งสองฝ่าย กล่าวคือปริกรรม
 ชวณะที่เกิดก่อนฉาน วิถิ, มัคควถิ, จะเกิด และอปปชวณะที่เกิดขึ้น
 ภายหลังฉะนั้นชวณะจิตนั้นชื่อว่า อนุโลม โคตรภู กามชวณะที่ชื่อว่า
 โคตรภูนั้น เพราะในขณะนั้นทำการทำลายตัดเชื้อชาติกาม (ในฉานวิถิ)
 และทำการทำลายตัดเชื้อชาติปุถุชน (ในมัคควถิ) ให้เข้าถึงซึ่งเชื้อชาติ
 มหัคคต โลกุตตระ ฉะนั้นชวณะจิตนั้นชื่อว่า โคตรภู ดังแสดงวจนัตถะ
 ว่า โคตุตฺ อภิภุชฺชติ นิชชติ เอตฺถาติ = โคตรภู

พึงทำลายตัดเชื้อชาติกาม หรือปุถุชนโดยมหากุศลญาณสัมปยุตตจิต
 ทั้ง ๔ นั้นชื่อว่า โคตรภู

หรืออีกนัยหนึ่ง “โคตุตฺ ภาเวติ วฑฺฒเตตฺติ = โคตรภู”

ชวณะจิตใจย่อมทำให้เชื้อชาติมหัคคต โลกุตตระ เจริญขึ้น ฉะนั้น
 ชวณะจิตนั้นชื่อว่า โคตรภู

ไวทาน กามชวณะที่ชื่อว่า ไวทาน เพราะทำให้อริยบุคคลเข้าถึง
 ความบริสุทธิ์เป็นพิเศษยิ่ง ๆ ขึ้นไป กล่าวคือพระโสดาบันขณะที่ได้
 สกทาคามีมัลลสกทาคามีผล ย่อมมีกามชวณะที่มีหน้าที่ต้องรับนิพพาน ทั้ง
 สังขตธรรมก่อนเพื่อสกทาคามีมัลลเกิดขึ้นรับนิพพานอารมณ์ พร้อมทั้งทำ
 การประหานอนสัณนิเลส ที่พิเศษกว่าประหานอนสัณนิเลสของโสดาปัตติ-
 มัลลยิ่งขึ้นไป

พระสททาคามิบุคคลขณะได้รับอนาคามีมัคค อนาคามีผล และพระ
อนาคามีบุคคลขณะที่ได้อรหัตตมัคค อรหัตตผล ย่อมมีกามขวนะที่มี
หน้าที่เช่นเดียวกันเพื่อให้อนาคามีมัคค อรหัตตมัคค เกิดขึ้นรับนิพพาน
อารมณ์พร้อมทั้งทำการประหานอนุสัยกิเลส ที่มีอำนาจพิเศษกว่าการ
ประหานอนุสัยกิเลสของมัคคเบื้องต้นทำให้ยิ่งขึ้นไป ฉะนั้น จึงชื่อว่า ไวทาน

จบ นามวิถี เล่ม ๒

รายการหนังสือหลักสูตรของการศึกษาพระอภิธรรม
ในอภิธรรมมหาวิทยาลัย แห่งประเทศไทย
ณ วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร

๑. หลักสูตรหอภิธรรมมิกตรี ปริงเฉทที่ ๑, ๒, ๖	ราคา	เล่มละ ๑๒๐ บาท
๒. ปัญหาและเฉลย ,, ,, ,, ,, ,,	..	๕๐ บาท
๓. คู่มือการศึกษาหอภิธรรมมิกตรี ,, ,, ,, ,, ,,	..	๖๐ บาท
๔. หลักสูตรหอภิธรรมมิกโท ปริงเฉทที่ ๓, ๗	..	๑๐๐ บาท
๕. ปัญหาและเฉลย ,, ,, ,, ,, ,,	..	๕๐ บาท
๖. หลักสูตรหอภิธรรมมิกเอก (มาติกาโชติค)	..	๘๐ บาท
๗. ปัญหาและเฉลย ,, ,, ,, ,, ,,	..	๕๐ บาท
๘. นามวิถิและรปริวิถิ ปริงเฉทที่ ๔	..	๖๐ บาท
๙. นาม-รปริวิถินิจฉัย	..	๖๐ บาท
๑๐. กัมมจตุกกะ เล่มที่ ๑ ปริงเฉทที่ ๕	..	๘๕ บาท
๑๑. ,, ,, ๒ ,, ๕	..	๕๐ บาท
๑๒. กัมมจตุกกะ เล่ม ๑ ปริงเฉทที่ ๕	..	๑๐๐ บาท
๑๓. ,, ,, ๒ ,, ๕	..	๕๐ บาท
๑๔. ปฏิสนธิจตุกกะ ปริงเฉทที่ ๕	..	๕๐ บาท
๑๕. มรณุปัตติจตุกกะ ปริงเฉทที่ ๕	..	๕๐ บาท
๑๖. ปัญหาและเฉลย ,, ,, ,, ,, ,,	..	๘๐ บาท
๑๗. ปฏิจจนุปบาทที่ปนี ปริงเฉทที่ ๕	..	๑๕๐ บาท
๑๘. ปัญหาและเฉลย ,, ,, ,, ,, ,,	..	๘๐ บาท
๑๙. สมถกรรมฐานที่ปนี ปริงเฉทที่ ๕	..	๘๐ บาท
๒๐. ปัญหาและเฉลย ,, ,, ,, ,, ,,	..	๗๐ บาท
๒๑. วิปัสสนากรรมฐานที่ปนี ปริงเฉทที่ ๕	..	๕๐ บาท
๒๒. ปัญหาและเฉลย ปริงเฉทที่ ๕	..	๖๐ บาท
๒๓. ชาติคถาปกรณ์	..	๘๐ บาท
๒๔. ปัญหาและเฉลยของชาติคถาปกรณ์ ๒ เล่มๆ ละ	..	๘๐ บาท
๒๕. ขมกปกรณ์ เล่ม ๑	..	๑๐๐ บาท
๒๖. ,, ,, ๒	..	๒๐๐ บาท
๒๗. ขมกปกรณ์ เล่ม ๑	..	๑๕๐ บาท
๒๘. คัมภีร์มหาบัญญัติ	..	๒๗๐ บาท
๒๙. ปัญหาและเฉลยขมก เล่ม ๑-๒	..	๑๐๐ บาท
๓๐. ปัญหาและเฉลยในคัมภีร์มหาบัญญัติ	..	๕๕ บาท
๓๑. อภิธรรมสำหรับประชาชน ๕ ปริงเฉท เล่มเดียวจบ	..	๔๕๐ บาท
๓๒. คู่มือสร้างทานการกศ	..	๖๐ บาท
๓๓. หลักสูตรอภิธรรมมิกตรี (อาจารย์ศรี) เล่มที่ ๑	..	๕๐ บาท
๓๔. ,, ,, เล่มที่ ๒	..	๖๐ บาท
๓๕. ,, ,, เล่มที่ ๓	..	๗๐ บาท
๓๖. ภาพสัมปโยคนัยและสังคหณัย	ราคาแผ่นละ	๖๐ บาท
๓๗. ภาพแสดงเนอความพระอภิธรรม-๕ อย่าง	..	๒๐ บาท
๓๘. ภาพแสดงภมิ ๓๑ (เต็ม-ซึก)	..	๒๐ บาท
๓๙. แผนผังพุทธศาสนา	..	๒๐ บาท
๔๐. ภาพแสดงภวจักร	..	๒๐ บาท

ผู้สนใจเชิญติดต่อได้ที่สำนักงานอภิธรรมมหาวิทยาลัย คณะ ๗ วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร ได้ทุกวัน